

Metas Antras.

1893.

Nr. 7-8.

Apszvieta

Literatūros ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Išleidžiamas

„Lietuvių Mokslo Draugystės Amerikoje“.

Bitėnai (Prūsijoje) ir Shenandoah Pa. (Amerikoje).
Spausdinta pas M. Jankų.
1893.

Italpa.

	laksztas
1. Pažvilgis ī kulturos bēgi	444
2. Isz praeitēs latviu II	503
3. Bekojis paraszē Guy de Maupassant	520
4. Vertē Medegos pagal prof. d-rā L. Büchneri	524
5. Tragēdija cariszkojo dvaro Maskolijoje	536
6. Kritika ir Biblijographija	540
7. Seimas „Liet. Mokslo Draugystēs Amerikoje“ , . . .	543
8. Įstatai „Liet. Mokslo Draugystēs Amerikoje“	550

Už rēdystę atsako Vokietijoje Martynas Jankus, Bitėnai por
Lumpēnus (Ostpreussen).

Rankraszcziai ir piningai dėl „Apszvietos“ turi buti siuncziami
ant rankų „Liet. Mok. Draugystēs Amerikoje“ perdėtinio, po
tokiu antraszu:

Dr. John Szliupas, Shenandoah Pa. (U. S. America).

Pažvilgis į kultūros bėgi. *sluokis*

Neseniai dar „Apszvietoje“ tapė akyvaizdingai parodyta, jog valstyjos szių dienų nestovi ant drutų paramų ir jog anksčiau ar vėliau jos nueis į kapus, kaip perkarszės senelis. Tegul tulos valstijos nėra dar seniai įsteigtos, tacziaus ir tujų papėdė tresza ar jau supuvusi yra. Dėl paveizdos paimkiamė Suvienytas Valstijas Amerikoje. Iki ta szalis kariavo priesz dėspotybę, visų tolynžengių viltys buvo nukreiptos į gerą ateitę tos respublikos; ale kaip tiktai ir czion įleidė savo szaknis kapitalizmas, tai prasidėjo jau ir gadynė puolimo žiamyn. Czion jau nesznekėsiu apie aną isztaszkyką bei iszdalinimą žiamės geležinkelių kompanijoms, monopolistams bei bankieriams, apie pustyjimus girių, tiktai priminsiu, jog tie patys monopolistai apvaldė yra rinkimų urnas ir įstatymdavystę; nuo žmonių tapė pavogta vienintelė atsilsio diena, beje szventdieniai; tapė jau pakasti pamatai valnybės asabos, kalbos, presos ir pacztos. Ir tuomi paczių laiku Romos kryžuotas voras pina vortiklius apie žmonių mokslaines, lyginai kaip ir apie kitas valnybiszkas irėdnes, visokiais budais prie savės masindamas szalies polytikos vyrus ir su pasiskaninimu pildydamas savo kiaurą, nėkuomet nepripildomą maszną.

Tokie ir tolygus dalykai rods gali apkartinti szirdį kožno valnamislio ir tolynžengianczio žmogau, gali kartais jo iszsitikėjimą į geresnę žmonijos ateitę sukirmvarpoti bei panaikinti. Kada sziądien saulė szviesos, mokslas, apszvieczia su nėkuomet neprajausta galybe visas dirvas praktikiszku darbų, kada miestai atsispindi nuo elektriszku žiburių, kada žmonija pavertė į tarnaitę

dėl savęs tą paslaptingą galingiausią gamtinę pajiegą, kada mes iš vienos vietos į kitą keliaujame lyg po ana kepure kerėtojų, tai sztai puola lyg kokia szmėkla, lyg koks tirsztas, szaltas szeszėlis ant valnybės, taip gražiai pražydyšios, ir tiktai nedaugelis žmonių istengia apsvarstyti aną szviesą ir aną pajiegą, kuri stumia žmoniją iš nakties nežinojimo, iš apglėbio barbarystės, į pažintį teisybės, į susipratimą, į apsvarstymą dalyku bėgio.

Rods sziaūdien szvietas garbina ir giria mokslą, ir mokslą panaudoja dėl išsplėtojimo pramonės bei prekybos; bet mokslo pamatas, valnybė, sziaūdien yra neužkencziamas, persekiojamas, nepripažįstamas. Valnybė klaidžioja lyg koks pabėgėlis ant pavirszio žiamės, ji gali jei bent tik po priedangą ir su prisidingėjimu pasirodyti szvieto akims, o su valnybe draugė prapuolė ir meilė teisybės, meilė augsztesnių, žmoniszkėsnių pastangų. Veidmainystė ir melavimas sziaūdien užima vietą teisos, ir tiktai vienu vienas dievas vieszpatauja visose civilizuotose szalyse, beje Merkuras, dievas prekybos ir vagių. Sziaūdien žmonės labiaus negu kitados kaujasi už savo buvį, vieni medžioja turtų, sukrauja milžiniszkus lobius, o kiti ritasi su kasdienine bėda ir gyvenimo vargais. Juk viskas, kas buvo paremta ant valnybės, meilės ir teisybės, rodosi jau pabaigtinai nugrimzdo į purvynę; szendyksztėje draugijoje visur matome sukirszinius, bruzdėjamą ir judinį, lyg kad nebutu likę drutų atramų ir lyg kad dvasiszki bei doriszki vaisiai tukstantmetinio smagenių darbo sukurje plauktu prapultin upėje gadynės.

Ger mislyjaucziam žmogui, kurs toje pereigos gadynėje gali iš augszto pažvelgti ant visumos ir, pats savyje ginczus sutaikęs, pamato isztvirkimą draugijos, svyruojantįjį bėgį kaujancziosios žmonijos! Kuomi aplinkui yra naktis tamsesnė, tuomi aiszkiaus jis mato, lyg szvieczianczią statuvą valnybės ant salos Bedlo, aną reiszkų pamojimą kulturiszkos istorijos, kurs vienval į prieszakį rodo traukiant kelią žmonijos. Czion tai mes gauname

paraminimą, įgyjame naują drąsą ir viltį į ateitę, nors dabartis mums dar ir nepavėlyja įgyvendinti mūsų naują szvietinę pažvalgą, mūsų aiskius supratimus teisos ir valnybės, mūsų įgytą teisybę. Pažinę keliarodį mes nuo visko galime atsižadėti, atskyrus nuo valnybės ir tolynžengybos. Nors mes kur-ne-kur tėmyjame atgaleivystę, vienok toji išsižiūri lyg kad užtvėnkimas upės prszakyn grudancziosios žmonijos, ir galime sakyti, jog žmogus, sykį paragavęs vaisių medžio pažinties, kassyk labiaus atsitolina nuo savo pirmapradinio padėjimo, iš palengvo atsivalnina nuo žiaurumų, paisėjimų ir prėtarų, mokinasi pats savę pažinti ir dėl to kaipo ponas žiamės, gamtos pasikelia net iki žmoniskumo ir tikrosios valnybės.

Išz liudnų ir miglotų gilnių senovybės žmogiszkoji dvasė atėjo iki saulėtų augsztybių kultūros, ir kasyk didesniuose skrituliuose ji perskrieja žiamės ir gadynes; padorindama ir valnybę suteikdama ji galiaus apsuka visą žiamę, palyti savo pergalingame lėkime visas žmonių luomas, pažadina net apgrobtuosiuose ir prispaustuosiuose jausma savižinties ir juos paragina atsivalniti išz vergiszko padėjimo bei pasikelti ant vertės žmogaus. Taip tai žmoguje su kultura stembsta ir laipsniuojasi savižintis savos pajiegos; žmogus pasiliauja jieszkojęs išzgananczios dievystės anapus žvaigždžių, bet jieszko savyje, savo valnybės trokštancziojoje krutinėje, ir galiaus jis susipranta savo vertybę kaipo žmogus.

Rods dar yra ankstus rytas; dar tiktai dedasi auszra, tamsa palengva pradeda sklaidytiesi; pakilęs rankas išz lengvo blaszkosi, augsztytyn kila saulė ir vis trumpesni darosi szeszėliai. Aiskesniu darosi jau keliarodis kulturoje, ir mes pajaucziamo ir patėmyjame, jog žmonija kaip koks kudikis turi išz pradžių gelbėtiesi apcziupinėjimais, roplinėjimais ir vogravimais, potam pasidžiaugia pilna jaunystos gyvenimo drąsa ir savo nežinėje ji kartais jautėsi net itin laiminga, dabargi jau seniai eina į mokslą ir szia dien ipatingai su

stropumu pasiszvencia gamtažinēs mokslams, tai-gi stengiasi īgyti tū mokslā, kurio negali pergalēti jokia galybē „dangaus“ nei „pragaro“.

„E pur si muove!“ (Taciaus-gi ji skriaja!) Ta isztarmē Galilējo pasidarē priēžodžiu visu māstaujan-cziū, tolynžengiu žmoniū; ī vietā „Kningos Kningu“ stoja kninga Gamtažinēs; jokia malda ir jokia kerē-jimū fomula nebeatmaino prigimtinio bēgio dalykū: biblijiszkas Josua tampa sumuszamas ir nuo vietininko dievo ant žiamēs nuvelka jo pagarbumā, lyginiai kaip ir jo szvietiszkajā galē taip jog jisai, popēžius, kaipo szmēkla bēdniokū dvasėje lukuriuoja tikros pabaigos savo 2000 metinēs valdžios. Visos žvaigždēs keliauja savais keliais, ir sostas Petro nugis virpa ir dreba vi-sose sudurose nuo skriejimo žiamēs; kā toks Koper-nikas isztyrinējo ir toks Galilēji patvirtino, kas toks Kēppleris iszskaitē isz žvaigždžių, kada jis skubinosi ī savo gimtine, idant savo sentelėjusia motynā iszgelbēti nuo krikszczioniszkos mirties ugnyje: tas sziądien su elek-triszka szviesos pajiega visus laukus žmogiszko vei-klumo, taip jog net iklaikinē tamsa persimaino ī szvie-siā dienā.

Kas ten ant augsztos, granitinēs papėdēs szvytruoja taip navatnai mėnesienoje po Italijos dangumi! Mes vaikszciojame po Campo de Fiori — matome stovylā Giordano Bruno, ir isz tiesū, toji stovi tiesiok ant anos vietos, kur 17 d. vasario 1600 m. liepsnos krikszczio-niszkojo stirto dangun plakē aplink dabartinį paguodo-tinį. 20,000 žmoniū, tarp kuriū buvo prieteliai ir gal-viniai valno tyrinėjimo isz visū daliū szvieto, su isz-kilme atidengē 9 d. jaunio 1889 m. jo stovylā (statuvā), kuomet popežius ir jo kardinolai, silpni ir isiapmau-dyją, slapstēsi savo puikiuose palociuose. Neilgai tru-kus tas skaistus paminklas paspis spinduliuose pate-kanczios saulės valnybēs; su padėka ir guodone jau dabar veizdi ī jį visa tauta, ir visi tyrinētojai, visi galviniai ir platintojai valnos mislies garbina Gordano Bruno, kuris nukentē krikszczioniszkā ugniamirtį kaipo

keliavedis gamtažinė, kaip pirmas kareivis už naują szvietinę pažvalgą, žodžiu sakant, kaip karžygys už valnybę ir už teisybę. Laikas turi ateiti, o ir ateis, kada patys nuskurdėliai dvaseje paregės, kad galybė kuningų, kurie kitados korojo ugniamirtimi jieszkojimą teisybės ir sziadien dar su mirtina neapikanta persekioja, gali būti pabudavota tiktai ant melo ir apgavystės, ir kad tai yra tiktai įrankys dėl numalszymo gyvuliszko savnorumo, neprisotinamo godumo lobių, isztvirkimo ir gobėjimo valdžios. Kas-gi kitas sziadien suteikia viduamžinei popėžijai butybę ir svarbą, jei ne milžiniszkiejie kapitolai žvarbiais piningais ir žiamės lobiais, kuriuos sergsti ir kieravoja jezuvitai, gerai iszgudrėje visuose moksluose ir visose apgavystėse? Pri-guli ir tai prie pažymių gadynės ženklų, kad popėžija tapė priversta ant tiek pritarti tolynžengiancziam mokslui, ant kiek ji, sutikmiui su jėzuvytiszka maksima stengiasi taji panaudoti dėl sudrutinimo savo valdžios. Tuomi-gi tarpu moksliniai įrankiai jos rankose pastoja abipusiai pjaujancziu kardu, ir popėžija nugaluodins save, lyginai kaip mūsų monopolistai, kurie sav prapuolėnę parengia sukoncentruodami prekybą ir pramonę ir sukrandami milžiniszkus kapitolus į rankas nedaugelio lupikų.

„Jus su didesne baime isztariate savo nusprendimą nei kaip asz jį priimu,“ tarė Giordano Bruno dar akivaizdoje krikszczioniszkojo stirto, su rusezia mina szalin pastumėdamas jam duodamąjį kryžių. Ar prie tuometinio žiaurumo ir fanatiszko išiutimo kuningų tie žodžiai buvo paimti ant apsvarstymo, reikia paabejoti; tacziaus mes žinome, kad popėžija, toji didžiausioji iszgama isz tikėjimiszko svaigulio, tiktai dar taip, kaip monopolistai, sziadyksztiejie razbajaujantiejie ricoriai, prie kuponų ir prie maisų piningų jaučiasi atvangume, ir kad ji persiliudyjusi yra, jog tiktai dar materijaliszki įrankiai liko tikruoju įkaru, apsaugstancziu valtelę Petro ant kassyk galingiaus vilniuojanczios upės žmonių ir tautų gyvenimo. Už tai-gi mes matome, jog kata-

likystė ir protestonybė jau tankiai, lyg susivienijusios, pasiduoda rankas dėl darbo iš kruvos. Puolant popėžijai ir protestonybė pražuvusi yra, o išsgaisztant abiemdvim išsgaisz taip-gi dėsputybė, galiaus subirės į dulkes sutrunėjusios karalybės ir cėsorybės senojo paszvieczio. Kulturiszkos istorijos pamojimas tame neapsigauna; ir nors mes pamislyjame, kad bėgyje tukstantmeczių monarkijos bei respublikos pasidariusios ir subirėjusios yra kad net augsztai dvasiszkai kilusios tautos, kaip graikų ir ismaėlitų, po tulų gadynių žydėdėjimo isznyko ir sziadien tiktai dar kaipo griuvsiai savo buvusios didybės užsilaiko ant szvieto: tai galime lengviai ižiurėti isz bėgio kulturiszkos istorijos, kad anoms iszmanioms tautoms dar truko gamtažinės, kad jos rods szi bei tą ant tos dirvos prajautė ir atspėjo teisiai, bet negalėjo rasti drutos paramos dėl tyrinėjimo teisybės ir dėl sudavadyjimo savo gyvenos ant žmoniszkos papėdės. Isz to tai pareina, nežiurint į jų prakilnų iszmanymą dailų, į jų labas szventes, į jų pakylincezius dvase draugybavimusi ir į jų meilę valnybės, už laikę buvo vergybą ir barbariszką liuobą koravonės istatymų.

Tiktai su didesniu pažinojimu gamtos pasiekamos yra klotys, kurių negali atgal nugrunti jokia žmogiszka irėdnė; tame tai randasi tikroji paranka dėl isztobulėjimo iszminties, kuri galiaus pasidarys taip galingu faktoriumi, kaip kokia phyziskiszka spēka, ir tokiu budu prisidės prie tam tikro sužiedimo žmogiszkos busenos. Jog žmogus gabus yra vis ir vis labiaus tobulintiesi ir iszsiplėtoti, aiskiai parodo taip-gi tyrinėjimui kalbų ir raszymų; nėra kaip žmogus iszsivystė isz gyvuliszko padėjimo, taip ir jo szneka plėtojosi nuo gyvuliszkų garsų pradedant iki priemoningų formų ir meliodiszko skambėsio, kurios ipatybės ipatingai veikaluose mūsų poėtų taip smarkiai glemžia szirdį ir dvase. Ir kokią-gi iszveizdą atveria priesz mus sziadien viena kita vejancziosios radynos ant dirvų gamtžinės! Geležinkeliai ir garlaiviai, tēlegraphai, tēlephonai ir mikro-

phonai viena pertvarą po kitam sudrakojo ant kelio susinesimų, ir dabar elektrybė jau su visu stoja į tarnystą žmonijos, praktikos laukuose ji yra galybė, kuri truszkina visas paines, ir mes jau žinome, jog elektrybė netik amatiszką bei pramonės veiklumą, bet ir visą draugijiszką gyvenimą vienodžiaus sutaikins, juk net pilningai suartins ir supažindins tautas ant žiamės.

Taip tai su geresniu pažinimų gantos žmonija kimsztinai kemszasi per nakties tamsą prie szviesos, taip ji galiaus įstengs atsivalnyti nuo žiaurumų ir nelabo savnorumo, kuris privertė pasinaudoti isz nežmoniszkų koravonės įstatymų ir kuris pagundo ant vainų, iszpjaujanczių vyrus. Žodžiai Szillerio: „Augsztame skritulyje susisiaurina dvasė, žmogus auga su dydėjimų jo mierių“ gali buti pritaikinti prie visos žmonijos; nės žmonija isz lengvo kėlėsi isz savo gyvuliszkos siaurmatybos per įsteigimą giminių, valsezių, rėdybų, valstijų ir galiaus federacijų valstijų, taip jog prasmė tėvynės ir tautos sziądien remiasi ant kitokių paramų. Szilleris, Gōthė ir daugybė kitų mokincziausių vyrų prisipažino esą viso szvieto ukėsais, ir galime numanyti, jog rubėžiai tautybų sziądien labiausiai valdžiomis kuningaikszczių iszlaikomi yra. Tik nuopuolant valdžiai valdimierų pasiliaus vainos ir kelias taps galutinai iszgrįsta dėl susivienyjimo tautų. Kaip seniaus prie tijumų giminės, po vada vaitų gminose ir galiaus prie karunuotųjų razbaininkų už reikalingą buvo manoma kraujo atgieža, kumstinė teisa, begalinės tasyinės ir vajonės taip ir sziądien isz priežasties kuningaikszczių valdymo vaina yra laikoma už „dieviszkos apveizdos likimą“, nėkaip neiszwengtiną ydą. Bet ir czion bėgis kulturiszkos istorijos duoda suprasti, jog monarkija bei vaina yra priverstos viena kita nuo žiamės praszalinti; gantažiniszkos radynos siądien įteikia tokius įrankius dėl paskerdimo mynių, jog arba vainos priemonė pastoja nėko verta, arba tiek lobių ir kraujo nuo tautų reikalauja, kad galiaus vainos turi liautiesi. Dėl mažų valstijų siądien jau dingo iszgalė

ant vedimo vainų, ir liektisi tiktai laiko klausimų, kada to nebistengs daryti nei didėsės valstijos.

Nožmybė turi prasiszsalinti, o ir pasitrauks szalin; nors koronėmis myrio ir per vainas ji tapė systēmatizuota ir nors ji dar czia ir ten prie draugijos prisise-gusi nuo senų senovės tebespokso, tai vis-gi tą szmėklą vis ir vis daugiaus pergali auganczioji kultura ir isz-siplėtojanti iszmintis. Pavadavimas darbinės pajiegos maszinomis ir vienoks surėdymas susineszimų bei prekybos su pramone spirtinai spiria apsirubežiavimus tautų praszalinti, iszlyginti skirtumus ukėsiszko padėjimo teisingumu vienų kitiems, suartinti tautas savitarpyje ir praskinti kelią dėl sulyginimo visatinių tiesų gymės arba lyties. Juk tai, ką tuli galviniai ir pranaszai per deszimtmeczius lyg veltuo buvo mokinę ir skelbę, tolynžengianczioji kultura su prievarta igyvendins.

Valnybė mastavimo ir dirbinėjimo dėl visuomeniszkos gerovės taps visuomeniszku reikalavimu visose kulturiszkose szalyse; ir su padyvu mūsų vaikvaikiai minės tuos laikus. kada pavieni žmonės pilningas tautas laikė priegulmėje ir varguose, kada zurdojimas mynios buvo giriamas kaipo dėl žmonijos reikalinga irėdnė, kada religijiszka svajonė buvo iszlaikoma tukstancziuose szventnamių ir irėdinių, ir kada moteris, motyna vaikų, augintoja ateinanczių gentkarczių, buvo iszskiriama kaipo tvarinys menkesnės vertės nuo visuomeniszko veiklumo dėl visuomeniszko labo.

Kuningaikszesziai ir kuningai, monopolistai ir žmonių vergėjai jeib kokios veislės jau visi junta. jog ne taip laibai ilgai trukus pasibaigs jų galybė; „po mūsų tegul nors potvynis (patapas) pareina“, tai yra jų vienintelė patieka, ir kuomet jie savo savnorume dar isz visų pastangų imasi, idant tautas viena priesz kitą suarzinti, jų mastymo lauką susiaurinti ir jų buvį apsunkinti tai kultura pakerta ir tą paskutinę pastangą prisiekusių neprietelių valnybės. Naje, tiktai kultura

atves tautas į susipratimą, žmonės privers savo likimus patiems lemti ir įsteigti visatinį principą žmoniszkumo.

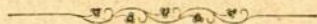
Rods šiandien aplinkui apsižvalgant, visur labai liudnai išsisiūri, ir turime prisipažinti, kad dar reikia laukti ateinant aršiausiųjų dienų sziadyksztės atžaga-reivystės. Po užmu ir dundenimu gėležinkelių ir maszių, po baladone ir trankymais į naujai dygstan-czias grobikų ir plėszikų pylis ir į sziadyksztes sėdenes valdovų, po vienvaliniu trukszmu medžionės piningų, po visur gaudžiančių varpų skambėsiu ir po iliuliuo-jancziais giedojimais kuningijos, taip labai rupestingos dėlei savo buvio, balsiausieji reikalavimai izsminties teesti girdimi tiktai nedaugelio žmonių; ir kas pasi-drasina, tą pasiutusį trukszmą perrėkti reikalavimais valnybės ir teisingumo, tas tiesiok patenka į budelio rankas. Ir Suvienytų Valstijų respublika dar tik sze-szėliu respublikos beliko, ji esti respublika tiktai iz vardo, ji seniai jau pastoję loszvieta bei riebia ganykla dėl pliutokratijos ir hijėrarkijos, kuriedvi nobažnai sznairuodamos ir pasaliai juokaudamiesi pasiduoda rankas dėl nualinimo ir visiszko nuvergimo darbo žmonių. Naje, nuo žmonių, nuo varginamųjų ir triu-saujancziųjų žmonių, kurie dabar vėl visur yra, o kurie nėkur savo bustynės neturi, tapė atimta įstatymiszkų, beje visiszškai netėmytinu kelių, kitados neatstovėtina galybė; ir bėda tam garbingam, tikram žmonių žmogui, kurs pasidrasina, reikalauti sugražinimo tiesų, pavogtų nuo žmonių darbo, ir sugražinimo valnybės toje „val-noje žiamėje“ už kokią nebuk prekę! Tokiam valdan-tieji szalį pininguocziai parodo kartuves 11 d. lapkri-czio 1887 m., ir tukstancziai sargų įstatymų stovi pagatavi veiklų žmogmyli pavesti ant likimo anų penkių aukų Chicagos įstatymiszkosios žmogžudystos. Su matancziomis akymis ir su girdincziomis ausymis sziaudien žmonės žioplinėja ir nemoka pasigelbėti, ne-žina, kaip reikia izsigelbėti iz ryszių viską valdan-czios pininginės galybės; rods žmonės bando apsiginti nuo savo alintojų ir siurbikų, ale labai mandagiai,

tiktai su pagalba australijiszkės rinkimų sistėmos jie rupinasi atgauti savo tiesas.

O kokia tai apgavystė paczių savęs! Kaip ten i urną balsai nepultu, juk iszrinktiejie esti tai tarnais tai ponais partijos, bet nėkuomet tarnais žmonių! Ir tai sziadien įvyksta su sužine abiejų pusių, nėsa didėlė dalis žmonių mato ir žino, kad sziadien kaip valstija taip bažnyczia yra melo bei apgaulio sistėmomis ir tarnauja vienatinai dėl sutrempimo žmonių valnybės. Rods nei jokioje praeitės gadynėje nestovėjo taip asztriai prieszprysziais tokie skirtumai kaip sziadien, nėkuomet nebuvo taip milžiniszki lobių szale tiek tikros bėdnystos, toks perteklius maiszto įrankiu szalymais tiekio bėdos ir vargo, tokia žinia, moksas, trėszkimas valnybės szale tiek nežinės, bailumo, veidmainystos ir melagystų, kaip kad yra mūsų gadynėje. Matydami žmonės tokį bedugnį skirtumą, stovi rankas susidėję lyg paabejodami apie savo galybę, ir patys geriausieji vyraistėbisi suabejone i szitą pereiginę gadynę, i neužtvėnkiamai tekanczią upę laiko, kuri isz lengvo nuskandys savo vilnyse senąją szvietą, idant įgaivinti naują szvietą.

Tokių budu prieszpryszumai susisiečia, ir dėlto nedvyvai, jeigu mums iszsižiuri, lyg kad žmonija vėl artinasi prie dvasiszkos apitemos. Bet tuose prietemuose laikas nuo laiko szviesus žaibai szvysteri, ir tada mes randame progą pamatyti, kaip viskas rugsta, kaip viskas maiszosi per vienas kitą, kuomet czia ir ten vėl ima įsitaisyti stiprios vietos atramos ir garsai teisos ir valnybės perszaukia rėksmą reakcijos.

Czionlink moja bėgis istorijos kultūros. Nors retkarcziais visur tamsu iszsižiuri, toje linkmėje mes pamatome valnybę, atsekame jos pėdsaką visuose tikrai iszdydžuose žmonijos darbuse; ir tik tai jįjė, valnybė, iszganyš szvietą!

Isz praeitės latvių.

II.

1237—1347 m.

Koks-gi buvo padėjimas Vidžiamiszkės valstijos laikuose susijungimos abiejų zokonų — Kardininkų bei Vokiszkojo — ir koks padėjimas vietinių gyventojų?

Toje jaunoje valstijoje išvyravo tris galybės, kurių kožna turėjo mierių ir vaikių ir už tai ne tais pacziais keliais vaiksztinėjo, beje zokonas, vyskupai su kuningija, ir Rygos miestas.

Zokonas isz pradžių sakėsi noris iszveržti dėl savės laimingą vietą danguje, bet dabar rupinosi susitverti dangų ant žiamės, įgyti garbę ir guodonę. Tie iszguitiniai isz Vokietijos kasdien padegliodami, žudydami, rubavodami turėjo pastoti laukiniais, nožmais, ipaciai, kad jiems kaip viengungiams, nepažistamais pasiliko szvelnus jausmai meilės dėl moters ir dėl vaikų. Turtuose-gi dabar skendėjo zokonas Kardininkų, jam priklausė visa Ėstija, treczdis Kuržiamio ir Žiamgalijos, ir lepumai bei perdėjimai ėmė isibrauti, kaip ir kituose zokonuose prie tolygių aplinkybių kad buvo.

Szale zokono stovėjo Kuningija, iszauklėta kliosztoriuose, abejonės dar nepažinojanti, ir apžadais viengungystės nuo draugijos atskirta, laikė tuomet dar už savo gyvenimo didelę užduotę atvertimą pagonų, ir dėlto kuningai ir misijonoriai kentėjo pavojus ir trukumus su džiaugsmu ir drąsa. Žiamė czion dėl jų buvo svetima, neriszo prie jos jokios minės isz jaunystos dienų, jokia gentysta; už tai su pagonais jie apsiėjo taip pat kraugėriszkai, taip pat fanatikiszkai kaip zokonas. Tiktai kada pagonai apsikriksztidino, kad jie buvo paklusnus ir mokėjo deszimtinę, kuningija velyjo palikti jiems asabiszką valnybę ir dalį jų lobio; zokonas-gi užimtasias szalis norėjo dėl savės pasilaikyti ir gyventojus, ar jie kikszcionys ar pagonai butu, paversti į baudžiauninkus, į savą turtą. Dėl to dalyko neretai kilo vaidai tarp vyskupų ir zokono, prie kurios

progos vyskupai sadoriavo netik su Ryga, bet ir su nekriksštais lietuviais prieš zokoną.

Rygos miestas turėjo daug žiamės ir lobių, veikiai igyjo didelę galybę, ipacziai budamas sujungmėje su kitais vokiszkais miestais; apie surėdymą miesto czion tik sakysime, kad szale didėsės ir mažosios gildijų triobos, kuriose sataravo prekėjų bei remeslininkų luomos, buvo taip-gi namas juodagalvių, i kuri tiktai vienytypiai ukėsai priimami tebuvo, tokie, kurie buvo atsižymėje vainose prieš pagonus. Tai buvo pati geruma miesto milicijos, kuri reikale buvo padrutinama samdininkais isz tengymių szalies ar net isz kaimynų pagonų. Ryga turėjo szale prekybos laivyno taip-gi vainos laivyną, prekybos sataris savištoviai su susėdais darė, ir savo ukėsams davinēja i lėną lobius. Veikiai Ryga istojo i vokiszka Hanzą. Tai buvo visoje valstijoje vienintėlis sveikas organizmas, kurs augo ir stembo pats isz savės ir kur galėjo iszsiauklėti ukėsybės pajautos bei meilė tėvynės. Bažnyczios dalykuose klausė rods vyskupų, ar arkivyskupų, kurie už tai iteikė vienval naujas privileijas, o szvietiszkuose dalykuose Rygaėjo savu keliu, turėdama ant akių savo pelną ir dydėjimą prekybos.

Visos tos tris galybės, ant lupų rods pripažino virszesnybę popėžiaus bei merges Marijos, bet kožna popėžiaus bullių tiek teklausė, ant kiek tos naudingos joms buvo arba ant kiek buvo priverstos per savo prieszius. Tai buvo lyg tris respublikos szaligrete, kurios prieš neprietelių isz lauko pusės drauge stojo, bet namie isz neapikantos ēdėsi ir peszėsi.

Sznekant apie tengymius gyventojus, tai toje gadynejė sunkiausias likimas be abejonės patkęs buvo ēstams užvajavotiems kardu ir beveik isz sykių paverstiems i baudžiauninkus. Ipacziai Harrijos ir Virlando vasalai, kurie jau nuo Volquino ir Valdenaro igrėje buvo pažymias privileijas, rupinosi ipatingai apie paplatinimą, savo tiesų ir nubaudimą tengymių gyventojų. Rods lyvai ir latviai ir gyventojai salos Oczel'io buvo

užlaikę dalelę valnybės, dalelę žiamės lobių, bet tikslas užgrėbėjų išplėszė viską galutinai bėgant laikui. Kaip zokono, taip vyskupų skrycziuose tengymių turtai gaiszo į masznas bažnyčių, kłosztorių, katėdru, o lennikai vyskupų ir miesto Rygos ėmė paveizda nuo zokono bei jo vasalų, ir vertė gyventojus į savo turta. Dar geriausiai tuomet galėjo buti kurams ir žiamgaliams kurie iš valnos valios apsikriksztidami buvo išsiderėję valnybę ir žiamės lobius. Toks skirtumas padėjimo skryčių, ipacziai burų pabėgimai iš vietų, kur juos labiaus spaudė, į valnesnes szalis, buvo krislu akyje dėl zokono, kurs norėjo visur užvesti baudžiavą ir panaikinti suderybas bei sandoras dėltojisai taip spausdavo per kriksztus, jog tie pasisziauszdavo, ir tapę naujai pergalėti, budavo į baudžiavas istatomi. Rods draudė popėzius Honorius III ir Gregoras IX atiminėti valnybę ir lobį nuo tų, kurie tykiai krikszczionims buvo pasidavę; baisųjį geležia mėginimą Honorius buvo jau 1222 m. uždraudęs; taip-gi Pridrikis II 1232 m. isakė atsivertėliams užlaikyti valnybę bei visas tiesas padonų apasztaliszko sosto bei Romos valstijos. Bet skundams einant į Romą, 1239 m. popėzius liepė Meisseno vyskupui isztyrimą Prusuose padaryti, kurs meta gilesni spindulį ant vargingumo ir bėdingumo anuometinės Prusijos. Hochmeisteris Konrodas iš Turingijos keliavo į Romą ginti zokoną, bei veikiai ten mirė. Kad neužilgo mirė ir pats Gregoras, tai judinyje per du metu zokonas praszalino nesmagius del savęs processo aktus, ir už tai bėdnujų skundai buvo ant vėjo nuėję.

Vyskupas Vilimas iš Modėnos rods bus szi bei tą padaręs, kad isakmės popėziaus bei cėsoriaus kaslink tengymiu įvyktu, dėlto jis Kursą ir Žiamgaliją padalino į tris vyskupystes: žiamgalių tarp Dauguvos ir Niamuno, szalis-gi aplink Rygos marinę alkunę jis prikergė prie Rygos vyskupystės, o krasztą pagal augsztutinę Ventą ir pamari iki Klaipėdai jis padarė Kuržiamio vyskupyste, kurios pirmu vyskupu įkurė kn. Engelbertą. Bet tai vis neapsaugojo tengymių nuo

zokono nelabumų, nēsa pati religija tam davė progą dėl priekabių. Perkriksztai neigyjo jokio mokslo apie Kristų, mokslas meilės dėl jų buvo tik mokslu neapikantos bei kraugėringumo, ir jie grįžo nesyki prie savų senų kuningų ir kerėtojų, kurie dabar slapstėsi tamsoje girių; tie varguolius tieszino, tai vėl kurstė į atkersztą ir maisztą. O sugrižimas į pagonybę, pagal kodeksą Alberto, turėjo būti korotas mirtimi; pilnos giminės, pilningi kaimai, kaip jau Henrikis apraszinėja, buvo pustijami kardų ir ugnimi. Kad persekiojimų bei prispaudimo dėlei 1242 m. kurai atkrito nuo krikszczionybės, užmuszdami vyskupą Engelbertą ir krikszczionių kuningus, teriodami vokieczius bei susiderindami su lietuviais, zokonas gavo lauktą progą panaikinti suderybas, padarytas 230 m. kurus paversti galutinai į baudžiauninkus. —

Matėme, kaip kardo zokonas susidrutino budamas priimtas į Vokiszkąjį zokoną, ir ta spēka buvo tapusi galinga kovose su susėdais, jeigu namie nebutu kilusi nesutikmė tarp zokono bei vyskupo netik galybės ir žiamių dėlei, bet dėl piningų už atvalnyjimą nuo apžadų, dėl klausimų etikėtos ir rango ir tt.

Landmeisteris Herrmann Balk, pribuvęs į Vidžiami (1238 m.) su pagelba kryžeivių ir vyskupo Tarbatos atliko kelionę priesz rusus, įėmė Plėskavą (Pskovą), paliko ten igultinę, paėmė taip-gi Isborsko miestą; bet karžygiszkas Novgorodo kuningaiksztis Aleksandras Nėviszkis 1242 m. paveikė vokieczius ant ledo ažero Peipaus ir nuo rubežiaus rusų nuvyjo; 400 vokiszkų ritieriu paskendo akēcziuose ažero. Ant neilgo laiko įvyko sudėjimas ginklų vokiecziu su Rusija.

Mirus H. Balkui, Vidžiamio landmeisteriu buvo Ditrikis isz Grüningen; po pergalei rusų ant Peipaus, kurai taip-gi ėmė sziausztiesi. Bet 1244 m. Ditrikis su vyskupiszkiais ir danai kurus apmalszino, privertė juos pastatyti laidus, sugrižti atgal į krikszczionybę ir dėl atvangumo Kurszo pastatydino pylis Kuldigą, Ventpylę ir Hasenpothą. Kuldigos komturu tapė pa-

skirtas ritteris Bernhard isz Haaren. Kaip tik Grüningen apleidė Kursza, Lietuvos D. Kuningaiksztis Mindovė atėjo su kariūmene kurams į pagelba. Bet 1245 m. vokiečiai, vedami komturo Bernhardo isz Haaren parmuszo lietuvių vaiską, susidedantį isz 30, 000 kareivių, pas Amboten, kuria pyli dabar vokiečiai labiaus sudrutino; taip-gi naujas pylis pastatė — Dundangu, Angermündė, Kandava, Durben ir Grobin. Metams — kitiems vienvalinėse imtynėse tarp lietuvių bei vokiečių perėjus, Kuržiamis bei Žiamgalija tapė kardu įimtos, valnybė jų nusmerkta, baudžiava užtvirtinta, o krikščionybė po nevale antmesta aplink 1246 m.

Sekanties zokonui Kuržiamyje ir Rusijoje, Mindovė 1252 m. ir jo pati Marta turėjo krikštydintiesi, kuri imonį vyskupas Heidenreich isz Kulmijos atliko. Czion pribuvo Vidžiamio ordensmeisteris Andrius isz Styrijos (Stukland) su daug vycziu (ritteriu) bei kuningu. Kuningai apsiliko Lietuvoje dėl platinimo tarpžmoniais krikščionybės. Anuometinė-gi krikščionybė buvo sujungme riebių prietarų su tēoliogiszkais gudravimais, kurių nėks nesuprato, o kurius popėžiai, kuningai, zokoininkai panaudojo dėl įgyjimo ir paplatinimo savo galybės ir įėmimų. „Žmonių draugas baisinasi ana gadyne, ir ana religija, kuri kožną žmogiszką jausmą ir visą dorybę szirdyse žmonių nuslopino, ir kuri isz savo kovėjų už tikėjimą Vidžiamyje ir Prusijoje, kaip priesz Albigensus ir ant stirtų Inkvizicijos, iszauklėjo krikščioniszškai dievotus tigerius“ (Ruthenberg). — Zokonui Mindovė kartskartėmis dovanojo žiames Žiamaicziu ir Zelių ir pažadėjo visą Lietuvą pavesti, jeigu mirtų be tėvonių. Gal jis tikėjosi zokone tuomi rasti dėl savo reikalų pagelbą. Tuomi tarpu jau 1255 m. Mindovė vėl susidraugino su priesziais vokiečiais.

Popėžius Aleksandras IV apskelbė naujas kryžėvystes, atleisdinėjo kaltes visiems padegliotojams, žmogžudoms, iszkeiktiniam, visokiems piktadėjams, jeib tik jie trauktu į Prusiją ar Vidžiamį į karę priesz lietuvius bei latvius. Už tai zokonas veikiai pavirto į naujo-

kynę piktadėjų, kur rado priglaudą visokie palavykai bei palaidunai iš Vokietijos — kurie dabar siaubė ir siautė be pagailos lietuvių — latvių šalyse, o 1260 m. popėžius savo bullėje zokonui pavelyjo, prusus per captionem et etiam retentionem pignorum (per atėmimą ir palaikymą vaikų laiduosna) priversti prie kariszkos tarnystos bei pylių statymo. 1259 m. žiamaičius vadai (Alemanas, Trainatis ir kiti) sukeldino prieš kurus ir prieš zokoną. Veikiai pas Szoden (ant sziadykszcio kursiszkai kauniszko rubežiaus) kraujagožingame muszyje krito 33 ritteriai. Su grobiu žiamaičiai grįžo į tėvynę.

Ir Žiamgaliams pasikėlus (ipacziai Szabiai prikalbant) prieš vokiečius, zokonas jų šalyje pastatė pylių Doben (Dobelsberg) 1259 m. Ordensmeisteris Burchard išz Hernhausen gavęs pagelbą išz Prusijos ir nuo danų išz Estijos, traukė prieš lietuvius, žiamaičius ir žiamgalius dėl atkerszto, kurie buvo pylių Kretingoje isitaisę dėl apsaugojimo tavorų, einančių išz Palangos, po to kaip Niamunu negalima buvo gabenti, kada vokiečiai Mėmeli (Kleipėdą) pastatė. Bet muszyje pas Durbę (1260) vokiečiai tapė smagiai susmogti — ir ėstai czion juos apleidė bei kurai patys apniko zokono kariumenę. Ant vietos liko 150 ritterių, Burchard išz Hornhausen ir danų vadas, ercikis Karolis. Paveiktos neseniai szalys sukilo prieš svetvaldytą, atsimetė nuo krikščionybės, pietinę Žiamgaliją vokiečiai patrotyjo ir tik daug kraujo iszgožus ją veliaus atgal gavo. „Ginklų kovoje mat pagonai palengva beveik susilygino su vokiečiais, ale apie diplomatiszkus guvumus tųjų jie dar neturėjo nuovokos, ir tokiu budu kožna gentė atskyrium tapė nuspausta per virszgalybę vokiečių, kuomet kitos gentės, sulaikomos apgavingais prižadėjimais, dykos prisižiurinėjo prapuolenei savo brolių gentės“ (Ruthenberg).

1262 m. Mindovė susidejo su rusais ir traukė prieš Vendoną, bet rusai neatėjo ir Mindovė sugrįžo atgal nėko neveikęs. Kada nelikus Mindovės (1264 m.),

Lietuvoje kilo miszinyš, iki Vytenis (1282 m.) paėmė valdžią į savo rankas, vokiečių ordensmeisteris Konradas išz Mandorn arba Medem pastatė žiamėje Žiamgalių ant kraszto kuriszkosios Aoz drutą pyli Mitau (Jielgavą) arba Mintaują 1265 m., o Jervėje jis pastatydino pyli Veissensztein. Bet 1262 m. rusai, vedami Dimitrio Aleksandrovycziaus, įėmė trymis sienomis apgintą Tarbatą, bet pylis nepasidavė, į kurią buvo pasi-slėpęs vyskupas su kapitula, kada-gi atėjusi vokiečių kariūmenė atmuszė rusus.

Veikiai Jaroslov paėmė valdžią Novgorodo, ir 1267 m. užpuolė danų Ėstiją, ipacziai Vesenbergą, pastatytą 1224 m. per Valdėmarą II. Ritteriai išz Tarbatos, Fellino, Lealiaus ir Veissenszteino su ėstais traukė priešzais ir netoli nuo Vesenbergo 1268 m. parėjo į kraujagožingą muszį, kur vyskupas Aleksandras išz Tarbatos galą gavo; muszis nebuvo nei vienu nei kitų lai-mėtas. Danai ir vokiečiai įpuolė į Novgorodo žiames, suardė Izborsko miestą (1260 m.), pokam rusai su danais ir vokiečiais sutaikmę padarė.

Veikiai potam, 1274 m. vyskupas Pridrikis išz Tarbatos suteikė prekėjams Vidžiamyje ir Ėstijoje privileiją, pagal kurią tavorai, ant Peipaus ažero nelimę, po apmokėjimo sargybos piningų, turėjo buti atiduoti jų savininkams arba tųjų tėvoniams. Visi laivai be akcijės važinėti ažeru, ir medis dėl pataisymo laivų galėjo buti kertamas be mokesties pakrasztyje ažero. Turėjo tuomet didelė prekybe veszėti ant to ažero, mainant tavorius rytų szalių ant vakarinių. 1277 m. landmeisteris Ernstas išz Ratzeburgo su arkivyskupu Jonu išz Rygos ir vyskupu Herrmann išz Oezelio išdavė tolygią įsakmę kaslink Dauguvos upės ir visu pamarių Vidžiamiszės valstijos. Kilus ginczams ant marės ar pamaryje, galėjo partijos skirtiesi sudžią kurs, apsudyja dalykus pagal gotiszkasias tiesas; tik svetim-žiamiams susikivirczyjus su Rygos ukėšais, turėjo sve-timiems buti užganėdinta pagal Rygos teisą. Rods jau 1256 m. arkivyskupas Albertas buvo ant naudos kup-

ezių vokiszkųjų priemarinių miestų, „kada-gi Vidžiamis jo dievo ipacziai su pagalba kupczių buvo atverstas į katalikystą“, uždraudęs pamarinę teisą ir pavelijęs kupcziams valną nuo akczižės įvežimą tavorų į rubežius, po jo sudo valdžia stovinczius.

Lietuviai tuomi tarpu atnaujinio savo antpuolimą, pustyjo žiames iki Oezeliui, ir su grobiu sugrįžo namon. Idant ant toliaus buti atvangesniais nuo lietuvių, ordensmeisteris Ernstas isz Ratzeburgo 1253 m. pastatė pylį Dūnaburgą, kurią veltuo lietuviai mėgino iszardyti.

13^{ame} szimtmetyje buvo iszdygęs susivienijimas vokiszkų miestų ipacziai priasz skandinavus ant marių razbajaujanczius. Hanzėatai ant visuomenės kaszto laikė savo karės laivyną. Hamburgas, Liubeka ir Bremen tapė veikiai vidurkiu Hanziszkajo susivienijimo. 1285 m. pristoję prie to susivienijimo Ryga, Rėvalis, Tarbata. Ryga buvo tuomet galinga, su iszplėtota prekyba, ir žiamėmis turtinga; jos surėdymas buvo pamėgdžiotas pagal Bremiszkąjį; 1226 m. Ryga priėmė net Brēmiszkąjį ženklą; muras su atviromis durimis ir dviem boksztam, tarp jų du raktu su vyskupiniu kryžiumi. Ryga turėjo, laivų prekybos nerokuojant, kariūmenę bei kariszką savo laivyną, savistoviai prekybiszkas sutaikmes darė su susėdais (k. a. su Pilypu, karaliumi Prancuzijos, 1293 m.) ir lėnan davė daugeliui savo ukėsų dvarus, arba pati ėmė į lėną nuo vyskupų Rygos ir Žiamgalijos. Nuo 1270 m. Rygos laivai apkelioavo mares po savo karuna: baltas kryžius ant juodo dugno. Nors bažnyczios reikaluose Ryga klause vyskupo, bet už tai nuo jo vis naujas tiesas įgydavo.

Zokonas ir Kuningija, abu gesuodamu nepriegulmės ir savistovumo, vienval kerszcziojosi. Jau prie vyskupo Nikalojaus (1231—54) tarp zokono ir vyskupo dėl pasidalinimo Kurszo toks ginczias kilo, jog popėžius turėjo maldyti. O pikeziaus dar buvo prie Alberto II Suerbėrio, kurs 1255 m. tapė arkivyskupu Rygos. Jis atsižadėjo nuo savo vyresnybės Prusijoje. Bet ir Vidžiamyje zokonas tankiai jį skriaudė, ir tik galop jo

gyvenimo pasiliovē sziek-tiek vaidai (†1274m.). Kursze jau zokonas buvo žiamēs ponu po to, kaip 1290 m. Žiamgaliai galutinai pasidavē zokonui, kurs iēmē jų pyli Sydabrinę; vyskupas Oezelio turėjo dalintiesi savo dali su zokonu ir pastojo be paženkliu. Vasalai vyskupo Tarbatos buvo vis gresiami per rusus, ir tik arkivyskupas Rygos neatsižadėjo virszesnybēs ir vis tiekēsi atgauti vienvaldystą. Ryga buvo parama politykiszkos galybēs vyskupo, ir abipusiai tie dvi galybi prisižadėjo apgynimą. Neprieteliai vyskupo buvo po draug neprieteliais miesto. Rygos neapkeštiniausiu priesziu buvo zokonas, kurs palei tikslą velyjo ar ne velyjo Rygēnams priduoti mitala, o neretai ir prekybą pamariuose trukdē. 1292m., nebutyje arkivyskupo Jono II isz Fechten kilo atviras vaidas tarp zokono bei Rygos miesto. Jau pirm to, 1289 m. pylyje Kokenhuzen'e Jonas II buvo laikomas uždarytas per savo vasalus su pagelba zokono, iki nepasiraszē po paduotų iszlygų.

Zokonas ir kitokiu keliu ēmē kasti duobę arkivyskupui. 1263 m. zokono vytys Edmund isz Verd'ēs tapē vyskupu Kurszo, ir 1290 m. jis isteigē kapitulą tiktai isz zokono brostvių susidedanczia, ir jis pasiēmē ant savo ipēdinių skirti tik brostvius, ir tai užrodytus per Vidžiamio landmeisteri. (Ipēdinis Edmundo, vyskupas Burchard, 1309 m. net ant viso amžiaus atidavē vyskupystę zokonui, pasiēmēs sav menką dalį turtų vyskupiszkujų). Ir vyskupai Tarbatos geruoju buvo su zokonu laike tojo vaidų su arkivyskupu. Tai-gi czion zokonas užsėjo saviszką sėklą, sėklą nesutaikos tarpe paczios kuningijos.

Dabar, kada arkivyskupas dėl gydymo palaužtos kojos iszvyko į Flandriją, ordensmeisteris Holtē mokėjo igyti vietą jo pilnavalninko ir valdytojo vyskupiszku pylių aplinkēse Rygos.

Czion iszpuola pasakyti keletą žodžių apie patį zokoną. Kur jis pergalingas buvo, tuojau jis statē ten pylis tai dėl apgynimo szalies, tai dėl valdymo jos.

Komturu vadinosi apgynėjas ir valdovas tokios pylios, o szalis po jo priežiura bei po jo sudu — komturija. Aplink tokią pyli budavo įrengtas kaimas, kurs su laiku į miestą išaugdavo ir įgydavo surėdymą pagal paveizdą surėdymo vokiszkų miestų. Laike karės jis su lėnnikais turėjo statyti vaiską po vada zokono marszolo, ir jo klausyti be jokių išzlygų; sziaip mažėsnes karės keliones jam valė buvo atlikti. 1290 m. tokių komturių buvo Vidžiamyje; Rygoje, Vendene, Segevolde, Pernavoje, Leal'iuje, Aszeradėje ir Feline; Estijoje: Veissenszteine; Žiamgaliuose: Jielgavoje ir veikiai Doblene (Dubelone); Kurszo; Kuldigoje bei Mėmelyje.

Szale Komturų randame Vogtus (kasztelionus), kurie menkesnės svarbos pylis gyniojo ir valdė. Komturai ir Vogtai — tai szalies kapitula, su kuria landmeisteris pataravosi svarbiuose dalykuose.

Zokono marszolas visą rupestį vainos turėjo; landmeisterio nebutyje jis buvo vadovų kariumenės; jis turėjo parupinti ginklus, žirgus, apgulinų prietaisus ir t. t.

Landmeisteris buvo valdimieras szalies, po akimi hochmeisterio; namie jisai buvo valdonas, į lauk — jisai buvo vietininku szalies. Jisai suderybas darė su sėdų valstijomis, jis davinėjo įstatymus, piningus muszdino ir tt., bet su patarme szalies kapitulos, o svarbiuose dalykuose su patvirtinimu hochmeisterio.

Virsz viso zokono, apgaubtas monarkiszka galybe stovėjo hochmeisteris, apspiestas zokono kapitula, isz kuriuos tarpo jis buvo renkamas. Iki 1290 m. jo sėdenė buvo Akkon'e, Syrijoje,

„Pažiurint į namini gyvenimą zokono, reikia apmislyti, kad vargiai buvo kita kokia valstija, taip luina kožnos doriszkos papėdės, kaip szitoji Vidžiamiszka prusiszkoji valstija. . . . Tokia valstija patrivoti, negalėjo, nės viskas kas nedora, pats savę ardo“ (Ruthenberg).

Kad po muszio pas Durbę puolė visokie zokono palavykai ir piktadėjai, zokonas įvesdino tulas iszlygas,

apsunkinancias įstojimą, k. a. ritteriszkas arba bajo-
riszkas gimimas. Ir rods prekėjai dabar nesmilo listi
į zokoną, kaip kad seniaus, o ilindusieji vycziai rupi-
nosi į savo eiles nepriimti kitų luomų. O kad cēsorius
Rudolphas Vokietyjoje razbajaujanczius ritterius smar-
kiaai nubaudė, daugybės jų pludo į vokiszkąjį zokoną,
į Prusus ir į Vidžiamį, kur jie galėjo toliaus razbajauti
priesz pagonus. 1325 m. hochmeisteris Verneris isz
Orseln įstatė, kad brostviai be keturių skydų turį tik
pravarde vadintiesi be pridėczko Herr arba Von, ir
turėjo pilnus ploszczius dėvėti, ir galėjo užimti tiktai
žiamiausius urėdus k. a. kellermeisteriauti ir tt. Czion
atmaina nedidelė: į zokoną ažuot maiszytų isz visų
stonų razbaininkų patekdavo dabar tiktai ritteriszkieji
razbaininkai, kurie visatinai buvo nožmus ir tiktai
szvelnus dėl moterių.

Nelaimingieji tengymiai, pastoje baudžiaunin-
kais, pasiliauja buvę žmonėmis, užmiegti polytikiszkai.
Zokonas buvo savastininkas viso Kurszo ir jo visų
gyventojų, pagal tiesą arba netiesą germaniszką (pagal
kuria visų užimtų žiamių gyventojai stojasi turtu už-
griebėju) ir pagal dovanojimus, popėžių bei cēsorių,
paskiausiai Pridrikio II. Burai, iszgyvendami plotą
žiamės, aplinkėse pylių po akimi komturo, mokėjo de-
szimtinę ir czyžę zokonui, ėjo į baudžiavą ir į kariu-
menę pagal paliepiną komturo ar Vogto. Buriai tuo-
met dalinosi į pilnukius (Hakenmann) ir pusukius (Ein-
fotling); anie dvaran statė panedėliui raitą berną, o
szitie — pėkszczią. Bernai, samdomi ukininkų, szalti-
niuose yra szaukiami Lostreiber'iais. Apart tų buvo
dar vergai (Drellen), laikomi daigto vietoje, tai suimi-
niai vainose, tai svetur nupirkti žmonės, bei jų ainiai.
Tųjų buta daug, taip kad 1323 m. sadoroje su Gedi-
minu reikalauta iszdavimo vergų, pabėgusių isz Vid-
džiamio nuo jų valdonų. Apart tų buvo tarp tengy-
mių užsilikęs nors nedidelis skaitlius valnų žmonių,
tai buvo rods tokie, kurie už savo nuopelnus akyse
vokiečių, t. y. už pardavinimą savo sagentainių, val-

nysta apdovanoti pasiliko. Tie valniejie visatinai vainose 16to amžiaus pragaiszo, kiti susimaiszė su baudžiauninkais burais; tik Kursze netoli kuldigos užsilikę yra septyni kaimai tokių valnų žmonių iki sziai dieniai, kurie savę latviszkais Kungais ar net latviszkais karaliais vadinasi. Jie buvo valni nuo pagalvių, baudžiavų, o net turėjo savą suolįjimą; bet jie likosi neapszviestais, ir nekuomi priesz kitus latvius neatsiženklino labu; nežiurint į tai jie tiktai savitarpe žėnybavosi, ir gal isz dalies dėlto jų giminė iszsigimė.

Tolesnės nuo pylių žiamės, padalintos į didesnius ar mažesnius dvarus, tapė vokiecziams (žinoma ritteriszko luomo) į lėną duotos, kurie turėjo stoti į kariūmenė, naszta kariszkos bledies neszti, isz nelaisvės iszsipirkti; o burai jo dvaro stovėjo pilnai jo galybėje, turėjo jo klausyti ir mokėti czyžę bei deszimtinę. Pirmiejie gyvenimai vokieczių buvo rengiami palei budą pylių, 14^{ame} amžiuje arti miestų bei pylių jau buvo priimnesni ir vigadesni, o 15^{ame} amžiuje aplink dvarus jau tiesiasi prudai ir sodai. Tokie dvarai ējo nuo tėvo ant sunaus, o pristokus vaikų, grįžo zokonui dėl naujo lėnan iszdavimo.

Vyskupų skrycziuose rėdas buvo toks pat, kaip po valdžia zokono. Vyskupas czion buvo vyriausias lėnikų ponas ir turėjo savo Vogtus ir kamarinius (Kämmerer), kurie valdė pylis ir skrytis ir skaitė įplaukianczius piningus. Toks pavidalas Kurszo iszsilaikė iki 156 m.

Su žiamgaliais zokonas apsiėjo sragiausiai kuriems galutinai pasidavus 1290 m. nekurios giminės, kaip ana Nameisės, tapė iszravėtos. Ar kurai, kaip žėmgalei, tapė naikinami, ar pagal sutarmę su Lutterbergu jiems pavalniaus ējosi, sunku sakyti. Vėliaus nesi-randa skirtumo prietikiuose prie abiejų genczių. Prusijoje ateiviai vokiecziai apsigyveno ant laukų ir kaimuose, Vidžiamyje buvo mažai kaimų ir beveik jokių vokiszku gyventojų laukininkų.

Vidžiamis, anot Kelch'o, buvo tuomet dangumi

dėl ponijos, rojumi dėl kuningijos, aukso kasyklomis dėl svetimžiamiečių ir pragaru dėl burų!—

Zokonas dabar suardė plaustinį Rygos tiltą ant szalitakos Daugavos. Prasidėjo musztynės. Zokonas apgulo miestą ir trukdė pristatymą mitybos ir susineszimą su aplinkinėmis žiamėmis. Parėjus tylai ginklą, Ryga praszė pagelbos nuo Liubekos ir siunte paslus pas popėžių. Bet negavo praszomos pagelbos. Kelias dienas priesz nubėgimą sudėtuvių ginklo arkivyskupas Jonas sugryžo isz savo kelionės ir per vyskupą Tarbatos mėgino perkalbėti zokoną, idant paliautu apgulimą Rygos, patikrindamas, jog miestas pats nuplėszį plaustinį tiltą. Negalėjo Ryga kitaip, kaip padaryti kenkenciją suderme, ir zokono igultinė prisiūmti. Tai buvo pirmas Rygos nupakarinimas (1292 m.).

Vyskupas, nuo zokono gero nesitikėdams, 1297 m. statydino pylį Marienhausen, ir kad jisai reikalavo iszdavimo vyskupiszkių pylių, pavierytų ik lakui zokonui, tai zokono vycziai jį vėl sugavę laikė nelaisvėje. Prie ordensmeisterio Brunono ir arkivyskupo Jono III vaidai tarp zokono ir arkivyskupo didinosi ir rusėjo ugnis naminės karės. Bruno, paėmęs Oezelį, laimėjo prilankumą netik Oezeliszkių, bet ir Tarbatos vyskupo. Už tai Jonas III susigerino su Lietuvos D Kuningaikszeziu Vyteniu. Pirm negu lietuviai ipuolė į Vidžiamį, Rygėnai antpuolė 1297 m. Rygoje ant zokono pylies (vadinamos St. Jürgensburg arba Vittenstein) ir ją isz pamatų iszgrovė, o komturą pylies ukėšai isiapmaudyję už barzdos vilktinai vilko ant kartuvių; į 60 zokono brolių tapė užmuszti, pakarti, net bažnyčia ir koplyczia zokono suardytos. Tuomi Ryga iszsivalnyjo nuo virszesnybės zokono. Lietuviai ipuolė, su pagelba arkivyskupo ir Rygos, devynissyk kruvinai muszosi su zokonu bėgyje 18 mėnesių, Joną III, pabėgusį į pylį Treiden, zokonas apgulo, suėmė ir pirma nusiuntė į zokono pylį Segevold (1298 m.), o potam atžagariai ant nusibaigusio kuino pasodinę,

„ažuot pavadžio vuodegą rankose“, per Vendeną gabeno į Felliną, o paskui į Neuermühlen, kur jį su jo kapitula laikyta per 33 savaites prie vandens bei duonos. Kad popiežius Bonifacas VIII 1299 m. šaukė pas save dėl išsisteisinimo hochmeisterį ir ordensmeisterį, tai tie pribaidė arkivyskupą, grasindami jį apakinti ir išzgavo nuo jo atleidimą jam padarytų skaudų. Tuomi tarpu vaina tėsėsi. Žokonas teriojo žiamės kunigijos ir tiktai griuvėsius paliko. Vytėnis pustyjo Vidžiamį, suardė pylį Karkus. Pas Treideną parėjo lietuviai su vokiečiais į kraugožingą muszį, 1298 m., puolė Bruno ir daug zokono vyczių: lietuviai pergalėjo. Bet kad zokonui atėjo Prusiszkiai į pagelbą, muszyje pas Neuermühlen lietuviai bei Rygiszkiai tapė paveikti. Lietuvius išz Vidžiamio išsivijęs, naujas ordensmeisteris Gottfridas išz Roggos pustyjo arkivyskupo žiamės. Tuom tarpu Rygėnai degindami szalis zokono, priverstinai išzvalnyjo arkivyskupą nors su išzlyga, jog jis savo ir kapitulos pylis paves zokonui. Jonas III tuojau skubinosi į Romą 1299 m., kur jau skundėsi vyskupai Kurszo ir Oezelio popėžiui ant zokono. Bet Jonas III mirė Romoje jau m. 1300; prie jo ipėdino Isarno išz Takconi (kurs 1304 m. pasiliko paszauktos ant Lundo arkivyskupystės) ir prie tojo ipėdinio Pridrikio, nors ant trumpo laiko įvyko susipratimas tarp zokono bei arkivyskupo. Tiltas, dėl kurio kilęs buvo ginczas, pasiliko beėsas, nors nevalė buvo trukdyti laivų važiavimą, visas vyskupo, pylis, pavierytas zokonui, tasai turėjo sugražinti arkivyskupui, ir tamjam pavesti sudą mieste ir priemiescziuose. O Rygiszkiai turėjo atsižadėti nuo sudermės su lietuviais.

Vaidai vėl prasidėjo, kada zokonas nupirko ar per prievartą ar per paprakus kliosztorių Dūnamündę nuo abato Liberijaus, nėko nesakęs arkivyskupui ar miestui Rygai. Uostą Dūnamündės Ryga jau visu prekybos dėlei nenorėjo pavesti zokonui. Rods arkivyskupas Pridrikis padavė 1305 m. baisų skundą popėžiui Klėmensui V ant zokono, ir jau 1309 m. popėžius buvo

iszdavęs asztrią bulę priesz zokoną, bei iszsiuntė dėl isztardymo teisybės savo nuncijų Praną isz Moliano į Rygą, kurs rado arkivyskupo skundus labai tikusiais, tacziaus zokono prokuratorius Konradas von Brühl nuvykęs į Avignon, papirko netik kardinolų kolėgija, bet ir patį popėžių, taip kad tas ir mirė teisos nepadaręs arkivyskupui bei zokonui 1314 m. Mat Romos kurija gano savo avis ne be to, kad jų nekirptu!

O 1313—1315 m. buvo tris pagrecziui vasaros labai szaltos ir szlapios ir sunaikino visą pjūtį taip labai, jog kilo baisus badas ir marai, tuomi labiaus kad nuo tų metų ir silkės apleidė Pabaltmarį ant visados. Bėda taip buvo didelė, jog „sulysusiuose pavidaluose numirę buvo visi žmogiszki jausmai po kėsmu iszalkio. Gaudyta netik vaikus susėdų, idant prisisotinti tųjų mėsa, netik lavonus isziminėjo isz kapų ir nuo kartūvių, idant bridžius valgymus pasigatavyti, bet tėvai pamuszinėjo savo paczių vaikus arba juos karsztose pirtyse nutroszkydino, o juk Jervių kaime Pugget'e vienas žmogus nužudė savo tikrą tėvą, idant nutildyti savo iszalkį mėsa tojo“ (Ruttenberg).

Jonas XXII rods taipgi drėbė asztria bulę 1317 m. priesz zokoną, net savo lėgataį siuntė į Rygą dėl atnaujinimo iszjieszkėjimų priesz zokoną, bet kad zokonas per hochmeisterį Karolį Beffort isz Triero vėl perpirko popėžiszką dvarą, dėl ko tik isz vien Pamarį sukrapsztė į 30000 markių, tai 1319 m. popėžius iszleidė mylistingas dėl zokono bulės, pastatė jį po apginklu szv. Petro, paskyrė II vyskupų Vokietijos iszlaikytojais tiesų zokono priesz perdėjimus kuningijos, atvalnino zokoną nuo tųjų mokeszčių ir net pirkimą Dünamündės pripažino už tikrai įstatymiszką, ir reikalavimus vyskupo Rygos ant visados atmetė kaipo nenutikusius!

Nors tokiu budu popėžius pavelyjo zokonui nupirkti klosztorių Dünamündę, vienok įpykinti Rygiszkiai 1328 m. uždegė Dünamündę, kur daug žmonių nužuvo ir vėl pasikvietė lietuvius. Lietuviai pustyjo

Vidžemi, vedant Gediminui, apgrobė pylis Karkus ir Helmet, sudaužė bažnyčioje Pristelyje, kur Didis Kunigaikštis su broliais abažavo, szventus indus, vargonus, moliavotus langų szybus ir atsitraukdami uždegė bažnyčią. Su dideliu grobiu lietuviai sugrižo į tėvija 1329 m.

Už taigi įapmaudytas ordensmeisteris Eberhard isz Monheim apgulęs Rygą laikė per žiemą 1329-30 m. Negavę isz niekur pagalbos Rygėnai sutarė reikiant daryti nors pikrias suderybas. Už tai ant raszto (30 kovo 1330 m.) Ryga pažadėjo vėl pripažinti virszesnybę zokono, gelbėti zokonui vainose, tik ne priesz arkivyskupą, davė žiames, atlyginimą blėdies, metinę duoklę 100 markiu ir deszimti nuo visų sužvejojemų žuvių, iszdavė savo igytas privileijas ordensmeisteriui ir pavedė komturui Rygiszkosios zokono pylies sėdenę ir balsą miesto dumoje, pusė suolyjimų miesto pateko zokonui, taipgi atidavė zokonui Rygoje dalį miesto (kur dar sziaudien stovi pylis) dėl pastatymo naujos pylies ir tulas žiames priesz Jokubo vartus. Laike karės miestas turi klausyti valės landmeisterio, o vajavojent Vendeno komturui miestas stato 30 ginkluotų raitelių. Potam Monheim su iszskilme įtraukė į miestą per pralaužtą sieną, 1330 m. padėjo pamatą dėl Rygos pylies ir davė mylistybos grometą miestui, sugražindamas dalį jo lobių ir privileijų ir pažadėjo jai apgytinimą zokono. Su paėmimu Rygos, zokonas, kuriam 1347 m. Ėstija pateko, pasiekė cziukurą savo galybės. Arki-vyskupas buvo nupakarintas, vyskupai lenkėsi po galybe zokono.

13^{ame} 14^{ame} szimtmecziuose isz mažų pradžių dygo ir augo nauja galybė, ponija arba didžiunija (Adelsstand), prasidėjusi isz vasalų kaip zokono taip ir vyskupų. Augsztoji ponija, kiek vieszėjusi Vidžiamyje, visuomet grįszdavo į Vokietiją, nės ten turėjo savo lobius, o Vidžiamyje lėnnikais pastodavo 1) Ritteriai (milites) ir riteriszkai gimusieji, ženklanesziai (Wapner), ginklantesziai (Knapen arba Knechte); 2) Mi-

nisteriolai arba vyskupų samdininkai; 3) Ritteriszkieji gyventojai miestų, ipaciai Rygos; galiaus 4) kartais ir prekiojai bei kiti neritteriais gimusieji, ipaciai karėiviai iš žiamiesniųjų luomų Vokietijos, kurie turėdami ritterių lėndvarius įgydavo ritterių tiesas. — Harrijoje ir Virlande, po silpna danų valdžia, jau 13^{ame} amžiuje vasalai buvo pasiekę pažymią galybę po savo paczių skiriamais Landrotais, ir neretai prieszinosi valei danų karaliaus atkakliai. 14^{ame} amžiuje ir Vidžiamyje, pirmiausiai vyskupo žiamės dalyse, o paskui ir zokono szalise, vasalai su savo vale stengėsi priesz savo žemės ponus (lėnponius); pagaliop 14^{ame} amžiaus szale zokono ir kuningijos jie buvo ipatingu stonu Vidžiamio valstijoje. 16^{ame} amžiuje jie vieni pergyveno sugriuvimą zokoninkiszkos valstijos.

Danai jautėsi ilgai Estijos savo rankose neiszlaukys. Jau 1329 m. karalius danų Kristupas II pavedė į lena paveldėtinai Estiją Ulandijos erceikiui Kanut'ui Porse'i su miestais Rēvel, Viesenberga ir Narva. Ta szalis pabuvojusi rankose dar kitų regentų, ipaciai Ludviko, Brandenburgijos markgrovo, vėl atiteko daniszkai karunai. Estai prie parmainų valdimierų nēko labo nelaimėdami, 1339 m. kreipėsi pagalbos prie vokiszkejo zokono. 1343 m. prispausti gyventojai pakėlė maisztą, užmuszo daugiaus kaip 1800 ritterių bei jų tarnų, ir apgulo Rēvali. Danų ritteriai szaukėsi pagalbos zokono, kurs 1343 m. tiktai ką per taiką Kalisziuje buvo įgyjęs Pamarius ir szalį Mikeliavos nuo lenkų. Ordensmeisteris Burchard iš Dreilöven su kariūmene traukė į Estiją, veikiai apmalszė estus, ir pakeltas per danus į virszininką Rēvalio pagiežavo ant estų ir Ozeliszkų. Tuomi tarpu, 1346 m. danų karalius Valdēmaras III atvyko į Estiją, o paskui į Marijenburgą Prusijon dėl pardavimo vokiecziams Estijos. Hochmeisteris Heinrich Dusemer jam užmokėjo už daniszkąją ercokystę Estijos (susidedancią iš Harrijos ir Virlando) 1900 kölniszkų markių (kožna markė—12 rubliu), o Liudvikas Brandenburgijos už savo pretensijas ant Estijos gavo 6000

markių. Pirkinį pripažino cėsorius Liudvikas 1346 m., o popėžius 1348 m. Ant galo H. Dusemeris Ėstiją pavedė Vidžiamio ordensmeisteriui Gosviniui isz Herikės už 20,000 markių. Hochmeisteris pasilaikė virszesnybę ir tiesą Ėstiją atgal atpirkti, kada panorėtu. Kad danams atsitraukus ir derybos tarp markgrovo Liudviko bei karaliaus Valdėmaro pasiliko užbaigtos, tai 1347 m. zokonas su savo provomis apėmė valdyman Ėstijos.

Bekojis.

E E

Paraszė Guy de Maupassant.

Atsitiko tai regisi metuose 1882.

Tik ką buvau atsisėdęs kampe tuszczio vagono ir uždaręs duris pasitikėdamas, kad važiuosiu vienas sav, kuomet staigu jos atsidarė ir iszgirdau balsą:

— Buk atsargus tamista, czionai kryžiavojasi szynos; laipsvos yra labai augstos.

Kitas balsas atsakė;

— Nesibijok, Laurai, laikausi už rankenos.

Vėliaus pasirodė galva su apskrita skrybėle ir pora rankų, isikabinanczių į szikszzinius diržus, pakabintus abiejose szalyse durių pavaliai iszsikėlė didelis nutukėlis, kurio kojos dundeno ant laipsvų, lyginai kaip užgaunant lazda į grindis.

Kada naujasis ateivis isivertė į vagoną, pasergėjau isz po karanczios kelinių gelumbės juodai nudažytą galą medinės kojos, szale kurios akimirkoje pasirodė kita, tokia pat.

Kasžin-kokia galva isikiszo paskui keleivį.

— Ar tamistai bus czion gerai.

— Gerai, vaike.

— Te tamistos pakus ir kujokus.

Ir tarnas, panėszus ant seno kareivio, įėjo į vagoną, neszdamas rankose daugybę pakelių, suvyniotų į juodą ir geltoną popierą, rupestingai apraisziotų ir sudėjo juos vieną po kito į vielinę dėtuvę augszcziaus galvos savo pono. Pagalios tarė:

— Tai jau viskas, tamista. Penki pakai. Cukerkos, lėlė, bubnelis, szaudyklė ir pasztėtas.

— Gerai vaike.

— Velyju laimingos kelionės!

Dėkui tav, Laurai.

Tarnas atsitraukė, uždarydamas duris, o asz pažvelgiau į savo kaimyną.

Galējo turēti metu četurias deszintis ir penkis, nors plaukai jo buvo kuone balti; su legijos ordenu, usuotas, dužas, apniktas buvo per daug didelio nutukimo žmonių veiklių ir drūtų, kuriems sužeidos nepavelyja triusti.

Apsiszuostė kaktą, atsikvėpė ir žiurėdamas į manę atydziai, užklausė:

— Ar tamistai dumai nekenkia?

— Ne.

Pažinojau tas akis, tą balsą, tą veidą. Bet kada ir kur? Be abejonės buvau turėjęs pažintį su tuomi žmogumi, snekuciauvau su juomi, sveikinausi. Buvo tai seniai, labai seniai, kad net pažintis gaiszo miglose, kur protas veltu gužinėja jieszkodamas atminčių ir gando jas kaip nykstancius regėjimus — veltu. Kaimynas mano žiurėjo į manę taip jau atydziai, kaipo žmogus, kuris sav atmena ką, bet neaiszkiai.

Nusikreipėva vienas nuo kito sugėdinti atkakliu susitikimu akių; perėjus kelioms sekundoms, po veikme paslaptingo bei nenumaldaujamo paliepimo veikiancijos atminties, mudviejų akys vėliuk susitiko; tada atsiliepiu:

— Mano Dieve, ar ne geriaus būtų ažuot ką tyrinėjavo vienas kitą paslapta per isztisą adyną, pasisakyti, isz kur mudu pasipažistavo?

Mano kaimynas atsakė nuolankiai

— Sakai tamista tikrą teisybę

— Pasisakiau:

— Esmi Audrius Bonclais, sudžia.

Mislyjo keletą sekundų; po kam su tuomi netvirtumu akies ir balso, kokie seka paskui didelius pasistengimus proto:

— A — tarė — susitkau su tamista kitkart pas Poincel'ius, pirm karės, dvideszimts metų tam atgalios.

— Taip yra — tamista esi oficieras Revalière.

— Naje. . . . Buvau net kapitonu Revalière iki dienei karioje netekau kojų . . . abi sykiu kulka man nukirto.

Dirstelėjova vėliuk vienas į kitą po padarytai pažinciai.

Atsiminiau dabar gražiai, jōgei macziau szitą, kitkart laibą grūžų vaikiną, kaip szoko kotilioną smagiai ir naguotai. Vienok po to paveikslo, aiszkiai nupieszto, sukosi kasžin-kokios miglos, kasžin-kokia istorija, kurią žinojau ir pamirszau, viena isz tų istorijų, kurių klausaisi prielankiai ir neilgai ir kurios palieka atmintyje beveik nepatėmytinus pėdsakus.

Kasžin-kokia meilė buvo tame dalyke. Gilumoje savo atminties atradau jos įpatiszką atminimą, panėszų į dulkes kokios isz po kojų žvėries pakilę, lengviai už gauna szunies sznerves.

Palengva vienok miglos draikėsi ir mano akyse užaugo gymis jaunōs merginos. Paskui galvoje mano staigu szmėksz-

telėjo jos pravardė, kaip uždegta petarda: mergė de Mandal. Dabar atsiminiau viską. Isztikro buvo tai meiliszka istorija, vienok paprasta. Jauna mergina mylėjo tą jaunikaitį, kada su juomi susipažinau ir sznekėta buvo apie juodviejų ženybas. Jisai rodėsi labai mylincziu, labai laimingu.

Pakėliau akis prie dėtuvės, kur visi pakai, atgabenti per tarną mano kaimyno, kratėsi nuo susitrenkimų vogono ir atsiminiau balsą tarno, lyg kad dabar tik butų baigęs szneką.

Pasakė jisai:

— Tai jau viskas, tamista. Penki pakai. Cukerkos, lėlė, bubnelis, szandyklė ir pasztėtas.

Tada bėgyje vienos sekundos mano galvoje iszdygo ir iszsiplėtojo romansas. Panėszus buvo berods į visus, kuriuos skaicziau, kur jaunas vyras arba jauna mergina ženyjasi arba iszteka, su savo sužieduotine arba už savo sužieduotinio po kokiai katastrophai kuniszkaiki arba turtiszkaiki. Tatai tas officierius, sužeistas per karę, surado pasibaigus visam kam jauną merginą, kuri jam priszadėjusi buvo ir, pildydama priszadėjimą, isztekėjo už jo.

Rodėsi man tas viskas gražiu, bet prastu, kaip iszsirodo prastais visi teatriszki arba kningiszki užsibaigimai. Kada skaitome arba klausome, rodosi mums visados, tarytum ir mes patys pasiszvėstumėme su didžiausiu pasimėgimu, su kilcziausiu jausmu. Bet ant rytojaus pasijuntame labai blogame upe, kada biednas prietelius nori pasiskolyti nuo mus keletą frankų.

Paskui staigu kitoniszkas paisymas, mažiaus poėtiszkas ir daugiaus realiszkas užėmė vietą pirmosios hypotėzos. Rasi jis susituokė priesz karę, priesz tą baisingąjį nuotikį su kulka, nutraukusia jam kojas, o jįjė, susikrimtusi ir nusiminusi, turi priimdinėti, glamonėti, guosti prilaikyti tą vyrą, kuris iszėjo drutas, gražus, o grįžo su medinėmis kojomis, tartum baisinga griuvena, pasmerktas ant niekadėjystos, ant bepajiegių apmąndų ir pasibaisėtino nutukimo.

Ar buvo laimingas, ar gal kankinamas? Paėmė manę noras iszpradžių lengvas, kaskart didesnis tolyn, pagalios neperlaužiamas, pažinti jo istoriją, pažinti bent josios svarbiausius punktus, kurie pavelytu man atminti tai, ko jisai pasakyti negalėtu arba nenorėtu.

Sznekėjau su juomi ir neatleistinai apie tai mislyjau. Ap-sikeitėva keliais paprastais žodžiais; asz tuomi tarpu, ismeigęs akis savo į dėtuvę, mislyjau sav: „turi trejatą vaikų; cukerkos yra dėl paczios, lėlė dėl dukteraitės, bubnelis ir szandyklė dėl sunų, pasztėtas-gi dėl jo paties“.

Staigu užklausiau:

— Ar tamista esmi tėvu?

Atsakė:

— Ne.

Susimaisziau ir susigėdau lyg kad bucziau padaręs ką labai netinkantį ir tariau:

— Dovanok, tamista. Atėjo tas man į galvą, kada tamistos tarnas sznekėjo apie bovas. Girdi žmogus neklausydamas ir protauji nenorėdamas.

Nusiszyppojo ir tarė!

— Ne, neesmi net nei vedęs. Susilaikiau pirmuosiuose žingsniuose.

Nudavian lyg kad ką bucziau staigų atsiminęs.

— Je, Je, buvai susižiedavęs, kada su tamista susipažinau, su merge de Mandal, jeigu neklystu.

— Tas yr, tamista turi puikią atmintį.

Pasirįžau ant drąsaus žingsnio ir priduriau:

— Man rodosi, buk esmi girdėjęs, butent merge Mandal isztekėjo už pono . . . pono. . . .

Atvangiai pasakė tą pravardę:

— P. de Fleurel.

— Taip, taip! . . . dabar atsiminiau, kad isz tos priežasties iszgirdau ir apie tamistos nelaimę karėje.

Dirstelėjau jam stacziai į akis; užkaito.

Jo pilnas, iszputęs gymis, raudonas nuo nuolatinio prieplaukio kraujo, dar daugiaus paraudo.

Atsakė skubinai, su nepaslepiamu karszcziau žmogaus, ginanczio dalyką isz virszaus pražaistą, pražaistą savoje szirdyje ir prote, vienok kurį akyse visuomeniszkos suokos norėtu laimėti.

— Neprideriai minavoja mano pravardę podraug su pravarde ponios de — Fleurel. Pargrižęs isz karės, nelaimingai, be kojų, niekados nebucziau sutikęs ant to, niekados, idant butu mano paczia. Ar tai galimas daigtas? Ženybos nėra daromos dėl parodos prakilnių jausmų; žmogus pacziuojasi kad gyventi, per dienas, per adynas, per minutas ir per sekundas szale kito žmogaus; o jeigu tas žmogus yra kaip asz, sužeistas, moteriszkė, isztekėdama už jo, pasismerkia ant kanczių, kurios tėsiai net iki smert! O! asz suprantu, branginu aukas ir pasiszventimus, kada neiszeina isz savų rybų, vienok nereikalauju nuo moteriszkės iszsizadėjimo linksmybių, svajonių, dėl pakakinimo nuostebos gelerių. Kada ant grindų savo kambario girdžiu baladojimą savo medinių kojų ir kujokų, girdžiu tą balsą su kožnu savo žingsniu, įpuolū į tokį nusiminimą, jogei pasmaugciau savo tarną. Ar sakysi, tamista, kad galima priimti nuo

moteriszkės norą nukentėjimo to visko, ką pats neapkęnti? Ir ar tamista mislyji, kad mano kojos yra gražios?

Nutilo. Ką ant to turėjau atsakyti? Sznękėjo teisybę. Ar galėjau peikti ją, paniekti ją, ar bent sakyti, kad pasielgė nepriderancziai? Ne. O savu keliu, užbaiga szita, sutinkanti su tiesa, su teisybe, su tikrybe, nepakakino mano poėtiszkų palinkimų. Ta didvyriszka sužeida reikalavo kokio kilmingesnio pasiszventimo; stokojo jo; pajutau už tai nesmagų apsirikimą.

Staigu užklausiau:

— Ar ponia de Fleurel turi vaikų?

— Turi, dukterį ir du vaikisczių. Tai dėl jų vežu bovas. Jos vyras ir ji — labai dėl manęs yra geru.

Trukys perėjo tunelius, priėjo stotę, apsistojo.

Norėjau pasiūlyti savo ranką ir pagelbėti iszlipti sužeistiniui — officierui, bet tuomi tarpu dvi ranki per atvertas duris isikiszo dėl pagelbos.

— Labą dieną, mano brangus Revailière!

— O, kaip einasi, Fleurel.

Užpakalyje vyro stovėjo pati, linksma, džiugi, dar graži, siųsdama labą dieną pirsztiniuotais pirsztais. Maža mergaitė szale jos szokinėjo isz džiaugsmo, o vaikiscziai godžiai žiurejo į bubnelį ir szaudyklę, kurie isz vagono dėtuvės perėjo į rankas jų tėvo. Kada sužeistinis nulipo ant platformės, visi vaikai sveikino jį. Po to leidosi į kelionę, o mergaitė, isz prisiriszimo, apgniauzė savo mažyte rankute apvada lekieruoto kujoko, taip kad eidama szale jo, galėjo laikyti rankoje pirsztą savo didelio prieteliaus.

Iszgulde J.A.

Vertė medegos.

Pagal Prof. D-rą L. Büchnerį.

Gadynės praėjo, kur dvasę paisėjo neprigulint nuo medegos. Ale taip-gi gaiszta gadynės, kur tikėta į nužiaminimą dvasiszskumo, dėl to kad ant medegos apsireiszkia.

Moleschott.

Žmonės vienval stengėsi pažiaminti matėrija, bet jie tumi tiktai parodė, kad dieviszkasi sgrazūmas dugninės sudėtinės dalies jų noturos dėl jų yra paslėptas.

Pamatai draugijos mokslo.

Buvo gadynė, kad žmonės dvasėje neužkentė viso ko, kas žiamiszka, ir, pagauti tam tikrų dvasiszskų bei moraliszskų pagirių dėl sugedimo anuometinio szvieto,

tikejosi mata prisiartinant artigalę ir pražutį netiktai polytikiszkų, bet ir visatinai žiamiszkų dalykų. Toje dvasės sugauboje jie raminosi mislymis apie gerumus ir puikumus kito, nežiamiszko szvieto, kuris turėjo jiems atlyginti už nepakeliamas kanczias sziamame gyvenime. Tuomet iszplaukė virszun anoji kvaila medegos arba matėrijos prasmė, kuri medegą taria esant žiaurų, tamsų, tingų, dvasei neprietelingą arba prieszgyniuojantį kas-žin ką, arba tai nors igyjo tolesnį pasiplatinimą — su vienlaikine pagelba vieszpataujanczios philiozophijos Aristotėlio, kuris taip-gi buvo apskelbęs matėriją esant be savistovaus judėjimo ir dėlto pridėrint nuo judinanczio proto (). Prasidėjo ans žinomas siutimas religijiszkų fanatikų priesz savo paczių kuną, kurį nužiurėjo esant vyriausia kliutimi kožno augsztesnio dvasiszko arba moraliszko bruzdėjimo. Žiamę tarė esant aszarų ir vaitonės pakalne, o gamtą — dalyku, paties dievo prakeiktu; žmogiszkas-gi kunas rodėsi neapkęstiniausiu esąs ir visokeriopu budu stengėsi jam daryti ižeidąs arba jį kankinti. Juk jau apasztalas Povilas, tikrasis isteigtojas naujos szvietė religijos, iszsitaręs buvo: „Tie, kurius Kristus igyjo, savo kuną nukryžiauvojo, drauge su savo pageidimais ir gasznumais“.

„Szita visa sala (Kaprarja)“, sako senas Romos rasztininkas gadynėje įvesdinimo krikszczionybės i cėsorystę, kuri jau buvo pavesta pražuvimui ir artinosi savo sugriuvimop, „yra apimta arba gangreit sudarkyta žmonėmis, kurie bėga nuo szviesos. Jie vadinasi monachais arba vienatininkais, už tai kad jie vieni sav gyvena ir nenori turėti jokių liudininkų savų darbų. Jie vengia dovanas laimės, isz baimės, kad jų neprazudyti; ir idant nepastoti nelaimingais, jie atsiduoda vargui isz savo dėkos. Koks netikęs jų pasiskyrimas! sukraipytas jų protas! baimytiesi nelabumų žmogiszko padėjimo, be istangos pakelti tojo gerumų! Szitas melancholiszkas pabludimas yra ar pasekme ligos, ar savžintis kalczios priverczia tuos nelaimingus žmones,

priesz savo kuną dukti kancziomis, kokios paskiriamos yra ranka teisingumo dėl pabėgusiųjų vergų“.*)

Viduramžiuose, toje pustoje gadynėje ponijos tikslo ir fanatikiskos kuningų valdžios, nusiduodantieji tarnai dievo taip toli privedė, jog medegą su nuosaikumu nėkino ir savo paczių kuną, dailųjį žiedalą gamtos, vinytis kalė prie gėdos szulo. Keli kryžiavojo, kiti muczyjo savę; gaujos Flagellantų arba plakancziųjų savę brolių traukė nuo szalies į szalį, akyvaizdon statydami savo kunus, isz savo dėkos sudraskytus; visokiais iszmislais stengėsi pagadinti savo pajiegą ir sveikata, idant dvasei, kurią tarė esant kas-žin kuomi virszuprigymiu, kas-žin kuomi nuo medegos nepriderinczių, suteikti persvarą ant jos nudėtingo neszėjo. Szventas Bernhardas, kaip pasakoja Feuerbach, savo vienatnės (askėtikos) perdėjimu buvo taip labai prapuldes savo pajautą skonėjimo, kad jis degutą valgė vietoje sviesto, aliejų gėrė vietoje vandens; ir Rostan'as pranesza, kaip daugiuose kliosztoriuose perdėtiniai buvo pratę savo monachams kasmet po kellissyk kraują nuleisti, idant nutildyti jų iszsiveržianczius geidulius, kurių neistengė numalszinti viena dvasiszka tarnysta. Bet už tai jis toliaus pranesza, kaip ižeistoji prigimtis kartais kersztavo, ir kaip nėkuomet retu nebuvo sumiszimai tuose gyvuose kapuose, grasinimai perdėti-

*) Palyginkite garsiają „Istoriją griuvimo ir prapuolimo Romos cėsorystės“, paraszytą anglo Gibbon'o, kuris kas link zokoninkų ir kliosztorių anos gadynės pats priduria: „Valnybė dvasės, szaltinis anos iszmintingos ir labos padumos, tapė panaikinta lengvatikysta ir pasidavimu; ir monachas, kurs pasisavimo ydingą mąstavimą vargo, aklinau sekė pasakui tikėjimą ir pageidimus savo dvasiszko teriono. Roma bažnyczios rytų szalyje tapė sukivirczyta spiecziumi fanatikų, kurie neturėjo nei baimės, nei iszminties arba žmoniszskumo; ir cėsoriszkoji kariumenė nesigėdyjo prisipažinti, jog velyja intiesi geriaus su nožmiausiais barbarais, negu su jaisiais“. Ir kitoje vietoje: „Jiems tai įpatigai rūpėjo, kad pareiti į aną žiaurų ir vargingą padėjimą, kur gyvulus-žmogus tiktai nedaug ką augszeciaus pasikelia už savo keturkojus draugbrolius; ir buvo skaitlinga sekta anachoretų, kurie buvo savo varda igyję nuo to, kad jie nesigėdyjo ganytiesi drauge su paprasta kaimene laukuose Mėsopotamijos“. Taip-gi kas link turtingumo anuo metinių kliosztorių, jis priveda navatną patėmyją Žosimo, kad krikščioniszkiejie monachai, dėl gerovės bėdniekų, būvę pavertę didelę dalį žmogiszskosios giminės į ubagus — elgėtas.

niams nuodais ir nudaigojimais. Kokiā liudnā bei bridkiā askētikā bēdingi Indu arba Hindu žmonēs glamoni ir atlieka dar sziadien, yra ganētinaī žinoma. Užmokesčiu už tai jų putli szalis pastojo grobiu, ir jie patys yra vergais mažos gaujos svetimžiamiečių.

Tokie iszsikrevezojimai arba nuklydimai tikros jauslos ant laimės sziadien yra dar tiktai galimi kaipo visatinai nupeiktos iszskyros arba kaipo individualiszkos, isz fanatizmo arba isz suproczių supainiojimo paeinanczios beprotystės. Geresnis isižiurėjimas mus pamokino, kad — kaip Szleicheris sako — nėra nei dvasės nei matėrijos paprastoje prasmėje, o tiktai vienatis, kuri yra isz draugės abiemdviem, ir kad dėlto mes tokioje paczioje mieroje taip-gi dvase pažiaminame, kokioje pažiaminame medegą; arba kad mes, plusdami ant gamtos, ižeidžiame visatiną motynos prieglobstį, kuri mus visus nesziojo ir pagamino; arba kad mes, savo kuną skriausdami, taip-gi skriaudžiame savo dvase, ir kad tas, kurs tai daro, pats sav tokioje mieroje padaro blėdį, kokioje jis gal savo paikuose paisėjimuose tikiasi igyjės pelną dėl savo duszios. Lavinkiamo ir glamonėkiamo savo kuną arba medegą musyje nemažiaus, kaip savo dvase, ir nepamirszkiame, kad abu yra vienu ir neperskiriamu daigtu, ir kad, ką mes darome kunui, tai tiesiok taip-gi dvasei ant gerovės eina. Senasis Cicėrono sakiny: Ju corpore sano mens sana (Sveika duszia esti sveikame kune) tiek pat turi teisybės, kiek prieszingasis: Duszia pasibudavoja savo kuną. Isz kitos pusės mes taip-gi neturime pamirszti, kad mes kaipo individuumai arba pavieni žmonės esame tiktai pragaisztanczia visumos dalimi kuri ankscziaus ar vėliaus vėl turi į tą visumą iszsisklaidyti. Gamta arba medega savo visumoje yra viską isz savės pagimdanti ir viską vėl į savę atgal paimanti motyna viso to, kas yra.

Jokia tauta nežinojo tikrąjį žmoniszkumą savyje geriaus paguodoti, kaip graikai, ir jokia tauta neap-svarstė gyvastį geriaus kaipo prieszprysybę mirties.

Lukian'as pasakoje: „Kad graikiszko philiozopho Daimonaksa, szimtmetinio senelio, paklausė priesz jo mirimą, kaip jis noris buti palaidotu, tasai atsakė;“ „Apie tai nesirupinkite, lavoną palaidos pats smardumas.“ — Ale ar-gi tu norėtum, atliepė jam draugai jo, szunims ir paukszcziams tapti penu? — „Kodėl-gi ne?“ atsakė jisai, „pakol asz gyvas buvau, stengiausi isz visų pajiegų žmonėms naudą neszti, tai kodėl asz pasimiręs neturėcziau szį bei tą duoti taip-gi žvėrimis?“

Mūsų dabarnyksztė žmonija rods negali kilstelti iki tokių pažvalgų. Savo bėd nus lavonus ant szimtų szimtų metų akmenių skiltymis užbarikaduoti arba su žiedais ant pirsztų uždaryli familijos kapinėje arba netikusiuose mediniuose karstuose žiamėje duoti isz lengvo suputi, rodosi jai esą vėcziaus, negu pasekti gražią ir kiltą paveizdą senovės ir su pagalba valancziosios ugnies noturai tiesiok atgal atiduoti tai, ką ji nuo tosios yra apturėjusi ir ko ji ant ilgų gadynių vis-gi negali nuo jos atlaikyti.

Mediciniszkas thėoliogas, ponas prof. Leupoldt'as Erlangene, stigavoje, kad tie, kurie moksliszkuose iszjieszskojimuose ažuot nuo dievo, nuo matėrijos pradeda, isz tikro turį atsisakyti nuo jeib kokio moksliszko supratimo, kada-gi jie, patys budami tiktai mažutyczių luiteliu gamtos ir dalele matėrijos, jokių budu negali suprasti paczią tiktai 'gamtą ir matėriją visatinai, nesznekant jau apie gilesnį pažvelgimą į vidų. Sąprotavimas, vertas daugiaus thėoliogo negu gydytojo! Ar-gi tie, kurie su dievu o ne su matėrija pradeda, iszsigalėjo kuomet nors mums suteikti žinią apie įstatymus gamtos arba apie įstatymus gamtos arba apie ipatybes ir veiklumus/ taip su panėka jų traktavojamos medegos? Ar jie galėjo mums pasakyti, ar saulė rieda ar stovi? Ar žiamė yra apvali arba kokia lyguma? Kokia yra dievo prigimtis arba mieris? ir tt. Ar jie galėjo duoti mums kokią nors moksliszką žinią apie anuos didžius klausimus, kurie kutena krutinę kožno mąstaujanczio žmogaus, apie prasadėjimą szvieto

ir žmogaus? arba apie įstatymus, kuriais, anot jų sakymo, szvietas valdomas yra? Ne! nėra tai negalimas daigtas. „Pristebėjime ir tyrinėjime gamtos pradėti nuo dievo“ — yra tai szneka be jokios iszmonės ir proto, kuri nėko neženklina ir nėko nepasiekia. Ana liudnoji linkmė gamtažinės ir philiozophijiszko gamtos pristebėjimo, kuri, iszeidama nuo tėorijiszko pirm sakinių arba metaphyzikiszko papėdžių, tikėjosi galėsinti visatą subudavoti ir isztirti gamtos teisybes spekuliacijos keliais, ant laimės jau seniai tapė pergalėta; ir tiesiok prieszingas pasielgimas arba tyrinėjimas gamtos įstatymų ir gamtos prajovų artimu užsiemimu su paczia gamta ir iszjieszkėjimu medegiszko buiczių bei įstatymų atneszė anuos didžius rezultatus ir žegnonės pilnus veiklumus, isz kurių mes dabar pasidžiaugiamo kaip dvasiszkuose, taip materijiszkuose prieti-tuose*). Kodėlgi neturėtu tie, kurie nuo matėrijos pradeda arba ją deda ant dugno savo tyrinėjimuose, istengti suprasti matėriją? Prieszingai, mes ją tuomi geriaus suprasime ir — valdysime, kuomi labiaus mes pasistengsime jos begaliskame smulkume ir nevierytinoje spēkoje arba gabume pažinti ją keliais pristebėjimo, isztyrinėjimo ir tardymo. Tame taip-gi patyrimas gana aiskiai pasznekęjo. Neteisiu budu taip vad. „matėrijalistais“ apszauktiejie gamtos tyrinėtojai netiktai mūsų dvasei padarė galimu, savo mislia perbėgti visatą ir moksliszkus iszaiszkinimus įgyti apie klausimus ir dalykus, kurie rodėsi ant visados jai pasiliksi uždarytais; bet jie yra kalti taip-gi tame, kad žmogiszkoji giminė milžiniszkomis rānkomis savo įstatymuose pažintos ir apveiktos medegos vis ir vis augsztyn gabenama yra, arba kad mes jai liepiame atlikti darbus ir veikalus, kurie pirma rodėsi galimais tiktai virszuprigymėms pajėgoms milžinų bei

*) Jau Bako isz Verulam, garsusis patyrimų philiozophas, sakė: „Visi grynai liogiszki iszguldinėjimai yra be vertės, kada-gi gamta savo smulkumu (subtilitas) toli — gražu pervirszyja kožną iszrodinėjimą iszminties saprotavimais.“

raganių. Akyvaizdoje tokių pasekmių nekestis turi nutilti; ir rodosi jau praslinkę yra tie laikai, kur szvietas, phantazijoje melagingai paisomas žmonėms daugiaus ženklino negu tikrasis. Tegul dar tulas savo veida, kas-žin kaip szventą nuduodamas, maivoja — tacziaus jam tas nebėra ruscziu dalyku. Tame, ką jisai daro, pasirodo prieszingumas tam, ką jisai kalba. Nėks daugiaus savęs neskaudina arba neplaka, nei nesistengia trukumą kentėti ažuot isztekliuje gyvoti. Prieszingai, kožnas išz visų pajėgų stengiasi, jam priklausanczia dalį pagriebti turtų ir mėgumų, kuriuos jam prisiulo tukstanteriopai pagražintas ir paszvelnintas gyvenimas. O dėl tų, kurie nežiurėdami į tai vis nesiliauja savo akis kraipyti labiaus dangun negu žiamėn, pritinka taikmus žodis Liudviko Feurbacho: „Veidmainystė apipaikinimo savęs yra dugnine yda dabarczios“.

Toks sakinyš taip-gi daugiaus ar mažiaus deria dėl tų, kurie, tegul ne gyvenime, bet-gi skelbime bei moksle nesiliauja laikęsi anos neiszmanios, jau paženklintos prasmės matėrijos kaipo kas-žin ko mirusio, vangaus, tamsaus, nejudanczio, žiauraus, dvasei prieszpryszingo, neprietelingo ar nors po jos valdžia paduoto, ką F. A. Langė savo „Istorijoje Matėrijalismo“ teisiai vadina „baidykliniu abrozu“, ir isz to darę iszvedžiojimus, kurie iszmislus deda į vieta tikrybės, apgaudinėjimą savęs į vieta teisybės. Tie paikszai savo spiriitualistiszkame apjekime užmirsza su visu, kad, kaip tyrinėjimas senovybės szvieto nepaliekti abejonės, matėrija (isz kurios jie patys yra paėję) seniai, seniai priesz dvasę yra buvusi, ir kad anoji senszvietiszkoji migla, isz kurios mūsų saulinė sistėma isz palengvo iszsiplėtojo su visais savo stebuklais ir gyventojais, savyje turėjo jau turėti visus ateinancziuosius žiedalus drauge su iszmingomis esybėmis pagal iszgalėjimą arba gabumą. Toliaus jie užmirsza, kad dvasė gali gyvoti tiktai ant pamato organizuotes materijos, ir kad nei szeszėlis darodos negali buti duotas, jog dvasė

gali turėti savistovią buseną išz lauk' materijos. Jie, rodosi, taip-gi nežino, kad visos ant žiamės veikiančios pajėgos be išzskyrimo (ir dėlto taip-gi dvasiszkos, pasidariančios ant pamato tam tikro organizzko sudėjimo) savo dugne paeina nuo per saulę pažadintų, pavidale szviesos bei szilumos iki mūsų ateinanczių szvytravimų atomų szvietinio eterio. Galiaus jie neprimato, kad, jeigu dvasė ir matėrija butu prieszpryszībėmis jos viena ant kitos negalėtu turėti įveikmę arba stoti viena kitop į anuos artimus prietikius, kurie išz tiesų visur randasi. Prastas išzriszimas mizlies yra tas, kad medegoje arba matėrijoje randasi netiktai phyzikiszkos, bet taip-gi dvasiszkos spēkos, ir kad dvasiszkos pajėgos visur ten apsireiszkia, kur tam reikalingos išzlygos kruvoje randasi, arba kur matėrija, tam tikru budu smagenyse arba nervų sistėmoje judinama, lygiu budu padaro apsireiszkimus jautimo ir mąstymo, kaip prie kitokių aplinkybių prajovus pritraukimo bei atstumimo. „Jeigu matėrija gali pulti žiamėn, tai ji gali taip-gi mislyti“ (Szopenhauer). Pavidale akmens ji puola ant žiamės; pavidale raumens ji susiraukia; pavidale gyvos nervų substancijos ji įgyja gabumą jausti bei mislyti arba gauti savžintį pati savęs. Berods išzsilankstymas dvasės išz matėrijos yra vienu išz sunkiausių, sukrautiniausių bei vėliausių triumphų gamtos spēkų ir padaru ilgametinio, nuo vieno laipsnio ant kito iki augsztybių žmonijos pasikelianczio triuso beskaitlinių szimtmeczių. Mes taip-gi negalime sakyti, ką ateinantiejie szimtmecziai toje linkmėje gal dar padarys arba išzduos, ir turime prisipažinti, kad mes iki dabar matome tiktai didelį netobulumą arba neužbaigtinumą, arba kad mes galbut nei prajautos neturime, ką matėrija dar įstengs savo tolesne komplikacija ir dar augszcziaus laipsniuotais judėjimais tesėti savo tolesniame plėtojimesi į dvasiszkus apsireiszkimus arba gabumus.

„Pažvalga, buk dvasė sutvėrusi matėrija“, sako bevardis autorius „Pamatų draugijos mokslo“ (Berlin,

1881), „yra su visu bepamatine hypotēza, kuri ant jokio szeszēlio darodos nēra paremta. Nēra nei menkiausios analiogijos ant jos gero, ir ji tapē pastatyta, kada žmogiszka iszmintis buvo dar kudikystēs amžiuje. — Ant kiek-gi mažu mažiausiai yra labiaus suprantama, jog dvasē yra begalinē, nei kaip matērija? Juktai gangreit be galo daug mažiaus yra suprantama, ir kuomet mes negalime priversti jokios galimos priežasties, kodēl matērija neturētu buti begaline, bet ēsime priversti priimti tokį nuosprendį tyrinēdami gamtą, isz kitos pusēs mes negalime gamtoje rasti jokios galimos priežasties, kodēl dvasē turētu buti begaline, bet mes gangreit ēsime priversti saprotauti, jog ji nēra begaline. Dvasē yra prajovu gyvybēs, o kožna gyvastis, pagal pamatinį įstatymą savo busenos, pasiduoda atmainoms, už tai-gi ir myriui. Dvasē yra gaiszi, nēsa ji butinai nēra atskiriama nuo gaiszių pavidalų matērijos ir dēl liekanczios noturos nēra svetimā, bet su visu prigimtaine pajēga, kuri savi tarpinėje priegulmėje neatskiriama suriszta yra su kitomis. — — Dvasē, kuri žmoguje plianus daro, yra neperskiriama suriszta su gyvai organizuotomis smagenymis. Saprotauti jog iszradējas szvietinio pliano esti gryna dvasē, lygu už tai yra saprotauti priesz jeib kokiā analiogijā. Pagal mūsų patyrimā dvasē be iszskyrų randama yra sujungmėje su smagenymis ir ir nēkuomet napadaro matērijos. — — Matērijā atskirti nuo dvasēs, kunā nuo duszios — už tai lygu butu suartyti teisybę gamtos; vienā augszcziau kito statyti yra tai baisētinas putnumas, kuris naikina harmonijā szvieto“.

„Kur-gi“, sako Tyndall'is, „randasi kuomet gyvastis atskirai nuo matērijos? Kā mūsų tikējimas nesaikytu, mūsų žinia parodo, jas neperskiriama ēsant sujungtomis. Kožnas valgis, mūsų įimtas, kožna taurē mūsų iszgerta yra darodymu paslaptingosios valios matērijos ant dvasēs“.

Yra philiozophai, kurie dēl to, kad iszvengtu nusaikumus tų ir tolygių tēmyjimų, savo spiritualistisz-

kame iszdydume taip toli eina, kad jie buseną matėrijos kaipo tokios su visu atmeta arba paabejoja. Liogikiszkoji klaida, czion padaroma, tapė puikių puikiausiai atidengta per Stanski (Surla sponsanéité de la Matière, Paris). Klaida rymo ant to, kad rods nežinotiną esybę matėrijos ima už paczią matėriją. Mes rods nežinome (ant ko jau tapė nurodyta pabaigoje pirmojo straipsnio), kuomi yra matėrija savyje, lyginai kaip mes nežinome, kuomi spēka yra savyje. Mes net nežinome, ar matėrija yra viena-vienintėlė arba vienatinė, ar vėl ji yra sudėta isz žinomųjų 60—70 kemijiszku gaivalų. Ale tai mes žinome tikrų tikriausiai, kad yra kas-žin kas, kas pritraukia, atstumia, atkaria, juda, padaro prajovus szviesos arba szilumos ir tt., ir kad jeigu praszalini taji kas-žin ka, pasiliauja taip-gi per ji sužadintieji prajovai arba veikmės. Tas kas-žin kas už tai yra tuomi, ką mes vadiname matėrija; paminėtieji prajovai yra josios veikmės; ir priežastimi veikmių yra medegoje atsirandancioji pajėga. Tiesiok juokinga yra, kad tie ponai philiozophai, po to kaip jie tikiasi parodę nebuti matėrijos ir taje tiktai misliniu daigtu iszrodę, tacziaus nesiliauja savo rasztuose ir pasznekose kupinai naudotiesi žodžiu ir prasme matėrijos ir jos veikimų. Jeigu jie butu nuosaikus, tai jie turėtu pradėti nuo iszsigynimo savo paczių busenos, kada-gi jie patys visisz-kai susideda isz matėrijos, ir nuo to, kad jie savę laikytu beesybiniiais prajovais arba budu prajovų nežinomojo kas-žin ko arba net produktu savo paczių vaidintuvinės pajėgos! Su tokiais baidykliszkais prieszgyniais mielai atsižadame nuo tolesnės polėmikos, nors ir pritartumėme, kad yra — kas jų nekuomet netapė ruscziai užsiginama — daugybė ipatybių kunų, kurios ne prie tų kaipo tokių kabo, bet savo priežastį randa kokybėje mūsų pajautinių prietaisų.

Po to viso, kas buvo sakyta, juk tik pakaks trumpo pamojimo ant to, kad matėrija isz tiesų nėra anuo, pilninga eile atimtinių atributų papuosztu daigtu,

koku ja taip tankiai mėgsta klaidingai persistatyti, bet kad ji iš tiesų yra priešprysumu to viso. Matėrija nėra numirusi, begyvė arba negaivi, bet, kaip tolesniame straipsnyje arcziaus bus parodyta, visur krutanti ir pilna bruzgaus gyvumo. Ji taip-gi nėra be pavidalo; bet, kaip taip-gi tolesnis straipsnis parodys, pavidalas lyginai kaip judėjimas yra reikalingu ir neatbutinu jos atributu. Ji taip-gi nėra žiauri, kaip ja taip tankiai netikusiū žodžiu aptaria menkai praszviesi žmonės, bet taip begaliszkaį szvelni, jog mums truksta apie tai nuovokos. Ji nėra be vertės, bet kaipo visatinė motyna ir pagamintoja visoko pasidanczio arba tampanczio turi didžiū didžiausia ženklinimą. Ji nėra be jausmo, be dvasės arba be mislių, bet pilna szvelniausio jautimo ir gabi augszcziausio mislių iszplėtojimo gyvuose tvariniuose, laipsniszkaį isz jos paėjusiuose. Ji taip-gi nėra be savžinties, bet ji iszplėtoja savo palengvame žiamiszkame iszsitaismo bei iszsiplėtojimo processe visus mislytinus laipsnius savizinties nuo žiamutinių iki augsziausiujų. Galų galiausiai ji nėra be tolynžengybos ir per amžius ta pati bei neatmainytina, kaip tvirtina spiritualistiszkiejie prieszgyniai, bet kassyk augsztesne ir palaipinta komplikacija savo organiszkųjų sujungmių padaro vienval auganczias gyvybės ir dvasės pajėgas. Kaip rodosi, tai yra tiktai netikusios iszkvarbos mūsų vis dar prieszgynystoje su tolynžengimu mokslo spiritualistiszkoje iszmonėjė ir dvasėje atliekamo auklėjimo ir auginimo, kuris daugumai žmonių apsunkina pamatyti prastą teisybę ir į vietą phantastiszkų svajonių ar paįsėjimų užleisti szviežią, linksmią tikrybę.

„Kaip asz džiaugiuosi“, sako Bolliger'is (Anti-Kant 1882), „kad isz taip vad. dulkių mirties pasikelia gyvunėliai, idant valandą pasilinksminti saulės szvie-soje, tai asz trigubai džiaugiuosi, kada asz pamatau isz tokios dulkių kruvos szviesą mislies žaibuojant, ir deszimtgubai, kada gamta istengia pagaminti esybes, kurios iszmieruoja gilmes gamtos. — — Visa szia-

dyksztė polēmika priesz matērijalizmą yra tai juokin-
giausia vaina ant szvieto“.

Matērijalistai — nors szitas po pirmo pasirodymo
szito raszto maž-daug paprasto ir prie kožnos tinkamos
ar tinkamos progos už plaukų pritraukiamas vardini-
mas su visu arba labai prastai tinka dėl apgynėjų
mokymo, kurs medegą, spėką ir dvasę tvirtina
ėsant ne ką atskirą, o tiktai visokeriopomis pusėmis
arba įvairiais aptarimais arba apsireiszkimais to paties
dugninio principo — tampa per savo beskaitlinius
prieszgynius apkraunami didele daugybe apkaltinimų
arba apkalbų, tarp kurių svarbausią rolę įima užmeti-
nėjimas (dvasiszko ar moraliszko) „žiaurumo“. Jie
gali tamė pasitieszyti paveizda didžio graikų philizopho
Anaksagoro, kuris su stebuklinga dėl savo gadynės
gamtažinyba arba permatyba buvo apskelbęs saulę ne
ėsant dievu, o tiktai ugniniu gumulu, karszta akmenių
kruva, ir dėlto turejo bėgti isz Atėnų. Jo didis vien-
gadyniotis, spiritualistiszkas philiozophas Sokratės,
vadino jį tosios tēorijos dėlei „žiauriu žmogumi“ —
kuriuomi tai vardu, jei reikalas butų, szia dien iszpultu
vadinti visą apszviestąją žmoniją. Szitoji, lyginai kaip
tukstancziai tolygių paveizdų, parodo, kaip taikmiai
F. Mohr sudyja, sakydamas, kad daugiaus reikia dra-
sos nuosaikiai mąstauti arba isztarti naujas teisybes,
negu szturmauoti priesz neprietelių kanuoles.

Antrapus visas, vis dar tebevedamas ginczas tarp
matērijalizmo ir spiritualizmo, o dar labiaus ginczas
tarp matērijalizmo ir idėalizmo turi pasirodyti be iz-
monės ir pamato tamjam, kuris sykį parėjo į numa-
nymą sukežėjimo dualistiszkųjų nuomonių ant kurių
to ginczo vainikas užvedamas buna. Visos iktuolai-
kinės philiozophiszkos sistėmos beveik be iszskyrų buvo
daugiaus ar mažiaus dualistiszkomis, t. e. jos darė tam
tikrą perskyrimą tarp medegos ir spėkos, matērijos
bei pavidalo, busenos ir tapimo, judėjimo ir judintojo,
noturos ir dvasės. szvieto ir dievo, kuno ir duszios,
žiamės ir dangaus, mirties bei gyvastvos, laiko ir am-

žinumo, galutinumo ir begaliszkumo ir tuos visus daitus arba nuomones statė daugiaus ar mažiaus priesz vieni kitus arba kaip prieszpryszybes traktavojo — kuomet mokslas naujos gadynės parodės yra, kad ano prieszpryszumo isz tiesų nėra, ir kad perskyrimas galimas yra daryti tiktai mislyse. Nėra jokios medegos be spėkos, bet taip-gi jokios spėkos be medegos; jokios dvasės be matėrijos, bet taip-gi jokios matėrijos be dvasės; jokios gamtos be rėdo, bet taip-gi jokio rėdo be gamtos; jokios žiamės be dangaus, bet taip-gi jokio dangaus be žiamės. Nėra jokio laiko be amžinumo, be begaliszkumo, bet taip-gi jokio begaliszkumo be galutinumo. „Gamta nėra nei kanduoliu nei lukštu, visukuomi ji yra sykiu“ (Göthė).

Mokslas-gi nėra nei idealistiszku ar spiritualistiszku, nei matėrijaliszku, o tiktai tiesiok prigimtiniu; jis visur stengiasi pažinti buitį ir jų iszmintingą samazgį, nepaisėdamas isz virszaus ant jokių ipatingų sistėmų toje ar kitoje linkmėje. Systėmos visatinai nėkuomet negali savyje talpinti visą, o tiktai visados pusę teisybės ir suteikia tyrinėjimams tulus stovius mierius, kuriuos anie savo nesulaikomoje tolynžengyboje priversti yra arba gali buti priverstais kožną akimirką peržengti. „Mokslas“, sako Grovė „neturėtu turėti nei palinkimų, nei pabjurimų; teisybė turi buti jo vienintėliu mieriu“.

Tragėdija cariszkojo dvaro Maskolijoje.

Giminė, kuri juodais lapais savo istorijos galėtu lenktyn eiti su graikiszkujų Atrydų gimine, tai yra Romanovai, maskoliszkiejie carai.

Atidengkiame tas juodasias kningas, — mūsų akys puolė ant perskyrimo „Myris caro Povilo“. Nudaigojo jį žmonės stovintieji arcziausiai prie caro, o nudaigojimą sankeijonavo jo tikras sunus.

Povilas turėjo daug ipatybių, ir jeigu ką galima užmetinėti jo motynai, carienei Katarinai, vienok pripažinti reikia, kad sunų augino rupestingai. Pobudyje Povilo isz pat anksty-

vos jaunystės rodydavosi du svarbiausiu blogumu: kėblumas pamėgimuose bei simpatijose ir kupinoje prasmėje to žodžio, neisztikėjimas nei vienam.

Padėjimas didžiojo kuningaiksščio, mirus grovui Paninui, kuris jį augino, buvo labai nesmagus: ant bėgio valstijinių reikalų jis jokios įtekmės neturėjo, prieg tam jis visame kame turėjo būti paklusnus motynai. Veltuo ir be pasekmės prieszinantiesi prieszai visogalingąją valią carienės, iszauklėjo jauname prote didžiojo kuningaiksščio kartybę, neapykantą ir pagaliaus užnuodino jo pobūdį. Apsiauptas isz visų pusių per motynos agentus, jis įieszkodavęs draugų, o rasdavęs denuncijantų, kas jame iszplėtojo neiszpasakomą nėkinimą tautos, kurios jis vėliaus turėjo tapti valdonu. Lengvu yra suprasti, kodėlei Povilas nėkados ir nėkam netikėjo, kodėlei neturėjo draugų — apart dviejų tiktai: kuningaiksščio Aleksandro Kurakino ir savo kamarinio tarno, Povilo Petraiczio, vėlesniojo grovo Kutaisovo. Szituodu buvo su juomi net iki galui.

Didysis kuningaiksztis užžengė ant sosto. Per puspenktų metų Maskolija kuone su visomis valstijomis Europos tai kovas vedusi, tai sądoras darinsi. Keturis sykius mainė savo pakraipą ministėrija užrubežinių dalykų, penketas ministrų vidaus dalykų, bėgyje tų kelių metų, turėję nuo savo vietų pasitrauti.

Sistemos, žmogystos, mainėsi kaip kaleidoskope ir, nėra ką stebėtiesi, kad niekas Maskolijai netikėjo ir nei vienas isz žmonių su tvirtomis nuomonėmis, nenorėjo eiti į valstijinę tarnystą.

Blogumai pobudžio Povilo, užžengus ant sosto, plėtojosi su neiszpasakomu greitumu. Kožnas klaidingasis žingsnis padidindavęs jame žiaurumą, neiszsitikėjimą ir nėkinimą.

Pridurti reikia, kad caro aplinkiniai, kuriems buvo parankiu nepastovumas valdono, arzindavę jo vaidintuvę. Caras pasirodydavęs kaip kada sumaniami ir prōtingu, bet labai retai. Pasakutiniame mete vieszpataavimo buvo asztrus, kaip nėkados pirmiau; naudingoji įtekmė carienės isznyko visiszkai, o žmonės stovintieji arcziausiai prie sosto, dirbo tiktai dėl savojo intereso, su paprastuoju maskoliszkuoju besąžiniszku. Grovas Rostopczin, dabojojantis užrubežinę polytiką, mislyjo tiktai apie savę; generolas prokuratorius Abaljanov buvo godus, taip neiszpaskomai, kad net Maskolijoje visi jį nėkino; gr. Kutaisov ir Naryszkin parupindavę carui visokius pasigerėjimus, kurie jo sveikatą ardė.

Taip dalykams stovint, visų atyda tapo atkreipta ant grovo Pahlen, general — inspektoriaus kavalerijos, paskui kariszkojo gubernatoriaus Peterburgo. Caras pamėgo Pahleną; jis

buvo pažįstamas, kaip urszus aficieras ir energiszkas žmogus. Pahlen užėmęs pažymia vietą valstijoje, mislyjo apie reformą valstijinės sistemos, o taip-gi, regisi, matė, kad pasiėlgimas caro Povilo, jaigu neapersimainys, turis atgabenti puolimą tojo paskutiniojo veliau ar ankszcziau.

Jau rudenyje 1800 m. pasidarė suokalbis, prie kurio pri-gulejo: admirolas Ribas, gr. Panin, giminaitis buvusiojo mini-stro, tuometinis kancleris valstijos ir generolas Palicyn, komen-dantas preobraženskiskės gvardijos, kuris buvo sav siekiu pasi-statęs numesti Pavilą nuo sosto, o pakelti ant jo didįjį kunin-gaiksztį Aleksandrą.

Pabaigoje 1800 metų caras nusprendė, kad visiems iszvy-tiems civiliszkais ir kareiviszkais urėdininkams galima par-grįžti į Peterburgą ir rupintiesi apie atgavimą prastotų laipsnių. Tarp kitų pribuvo tada į sostapylę sąnariai giminės Zubovų, į kuriuos prie dvaro ilga laiką blogai žiūrėjo. Suokalbininkai rado žmogystoje Valerjano Zubovo, žmogų kokio jiems reikėjo: pilną engergijos ir druto pobudžio. Pasisekė jiems taip-gi pri-traukti prie suokalbio generolą Benningseną, Hannoverietį, narsųjį aficierą isz turkiszkųjų karių, tuomet komendantą vieno isz provinciszkųjų miestų. —

Caro neiszsitikejimas augo isz dienos ant dienos; už men-kiausią priežastį prasudydavęs iszvyti, arba į kalėjimą nu-siysdavęs. Suokalbininkai nežinojo ką daryti, nedrįso nėko pra-dėti be dalyvumo caraiczio, caraitis-gi pats nežinojo ant tik-rųjų kur link kreiptiesi. Kad jį priversti padaryti žingsnį pir-myn, Pahlenas taip siundė carą prieszai sunų, kad tas davė jam paliepinimą, kaipo kariszkamjam gubernatoriui, areisztavoti did-žiuosius kuningaikszczius „apsaugojimo dėlei nuo pavojingumo paszventintos žmogystos caro“. Kada Pahlenas tajį paliepinimą parodė Aleksandriui, ipedinyš sosto pristojų prie suokalbio.

Vėlai vakare, 23 d. kovo, prasidėjo veikimas. Generolas Palicyn nuvyko į kazarmas gvardijos, ir paliepė vienam batal-jonui apsiginkluoti ir nuvedė jį pas palocių szv. Mykolo, palei „Vasarinį sodą“. Iszbudintos varnos pradėjo krankti ir kad caras butu pabudęs, varnos tos butu igyjusios garbę žasų nuo Kapitolyno.

Aficierai užklausė kareivių, ar tie norės eiti drange su jais, dėl apgynimo sosto ir valstijos? Kareiviai pristodami ant to atsakė: Taip? Peržengė tada pylimus suėmė sargybas kurios su visai nei nesiprieszino ir, pasiskirstę, mažais szoniniais trepe-liais leidosi link caro ruimų. Buvo tai trys broliai Znbovai, generolas Benningsen, generolas Cziczerin ir keletas kitų. Ku-ningaiksztis Platon Zubov ir Bennigsen, be jokių painių įėjo į caro miegotuvę. Czionai Benningsen, kuris buvo uniformoje ir

su skrybėle ant galvos, išsitraukė szpadą ir prisiartinęs prie lovos, kur miegojo Povilas, isztarė: „Care, esi aresztavotas!“ Povilas pasikėlė ir, tarsi nėko negirdėjęs, abėjingai užklausė, ko jie nori?

Suokalbininkai atkartojo pirmuosius savo žodžius ir pridurė, kad, caras turis nuo sosto pasitraukti, paskui Zubovas paszaukė kitus suokalbininkus. Kolei atėjo, Benningsenas kalbino carą, kad jis gera vale sosto atsižadėtu; Pavylas buvo patrakęs isz piktumo, bet tylėjo.

Tame įėjo Zubovo paszauktiejie. Benningsenas pavedė jiems daboti carą, pats-gi nuėjo duris uždarinėti.

Caras pasinaudojo taja valanda, iszszoko isz lovos ir nustumęs aficiera, kuris jį buvo už gerklės pastvėręs, nubėgo pas pecių ir ten gruvo ant žiamės. Kada Benningsenas sugrižo, Povilas pakilo ir puolėsi link stalo, ant kurio buvo užtaisyti pisztalietai. Tada puolėsi ant jo suokalbininkai; pirmas jam smugį sudavęs Jeszvell, Totorius pagal kilmę. Po deszincziai minutų imtynių užtroszkino carą jo paties juosta (szarfa). Sykį tiktai riktelėjęs Povilas: „Ko norite nuo manęs?“ — ant to atsakė kuris ten isz aficierų: „Seniai jau reikėjo galą padaryti“. Sunku yra paduoti pravardes visų galvažudžių. Nekentimas caro taip buvo didis, kad daugelis aficierų, kurie nei neprigulėjo prie suokalbio, didžiavosi, buvę dalyvais nužudymo.

Carienė Marija, iszgirdusi trukszmą, dasiprotėjo, kad jos vyrui myriu gresia. Norėjo nubėgti į miegotuvę Povilo, nuo kožnų vienok durių ją nuvijo kareivis su durtuvu.

Vienas isz aficierų, kurio carienė meldė įleisti, nusiuntė pas Benningseną užklausti, ką jis turis daryti? Bet gavo atsakymą, kad po gresme prasudyjimo myriop nevalė carienę įleisti. Taip-gi veltuo darbavosi Marija, kad dasigauti iki grinczių didžiųjų kuningaikszczių, Konstantino ir Aleksandro.

Carienė tiktai tada savo vyrą pamatė, kada jau aprengtas į uniformą, gulejo ant savo lovos miegotuvėje, ir tai pamacziusi pradėjo alpti, kad ją turėjo iszvesti isz tos trobos.

Į keletą dienų vėliau, carienė Marija drauge su abiem didžiais kuningaikszcziais nuvyko į koplyczią szv. Mykolo ir liepė jiems tenai prisiekti, kad apie plianą nužudymo tėvo jie nėko nežinoje. Palaidojimas caro Povylo atliktas tapo su didele iszkilme 9 d. balandžio 1801 m. Palaidojo jį carų kapuose Peterburge. —

— V. D.

Kritika ir Biblijographija.

Pirmutinis degtinės varytojas. Komedija. Vilniuje. Išsdas ir spauda Juozapo Zavadzkiego, l. 23. (1892).

Nepristokite, žmonės, velniū! szaukia vienval kuningija. Na, o kaip nuo tu smailakulnių galima yra atsikratyti, kada tie patys kuningai vienval kibszus minavoja pamoksluose, moliavoja ant abrozų, raszo jiems panegyrikus, o galiaus net sziaip juokus kreczia su pagelba tų „gaudaduszių“. . . . Ir augszcziaus minėtoji kningelė isz po plunksnos Tolstojaus iszėjusi yra ant pagarbinimo iszmislumo ir apsukrumo velniū, kurie — kaip pasirodo isz jų darbų — toli — gražų yra mitresni už savo lenkty-ninkus aniolus. Jau sapnas Mikės Žiogo visokioms szmėkloms vaidintuvės paminklus pastatė, o dabar tapė atliktas naujas dail-dariszkas darbas tokios pat veislės. Autorius tariasi, kad jis padarydamas velnią pramanytoju degtinės varymo atgrasins skaitytojus nuo ragavimo to gardumyno; man rodosi, jog mylė-tojai sznapszkės mažai rupinsis apie tai, kas tą gerimą pradėjo varyti, nor jiems galėtu buti daug žingeidžiaus pamatyti blogus vaisius vartonės alkoholio permier. Bet juokraszys — nors juokų visame raszte nėgalima regėti nusiduoda nėko nežinas apie tai, kokią skriaudą degtinė daro sveikatai, gyvatai, o tiktai nurodo ant tulų menkų gyvenimiszkų apistovų, kur ragavimas sznapso žmogų paverczia tai į vilką, tai į kiaulę. Kas link formos, tai velniū brotavimasi su žmonėmis tapė nupiesztas dramatiszku budu, ir tai penkiose veikmėse. Galiaus kas link mieriu to rasztelio, kurs rods gali pasigirti grynumu kalbos, tai aiszkliai matyti isz pabaigos, kur velnias sako: „Asz užauginau žmogui per virsz javų. Kaip vos tik galėjo iszsisukti, vos galėjo iszmisti ir apsidengti, vis vargą kentė, tai jam ir nebuvo isz-kada duonos rėkpalaikės. O dabar, kaip visko ik' valei, tai ir sujudo jame lapės kraujas ir kraujas vilko ir kiaulės. Žvērisz-kas kraujas jame visada buvo, tik virszų gauti negalėjo“. Aisz-ku, jog pagal iszvedžiojimus autoriaus praturimas žmogų isz-tvirkina, kas gal teisybe buti, jei mes tuomi saiku matuosime kuningiją, kuris isztvirkimas auga drauge su jos turtingumu; bet netinka tokia norma dėl visos draugijos. Su turtingumu žmonių, auga taip-gi žingeidumas, noras mokslo. Už tai žmones nereikia baidyti vaidintuvėje velniabernių iszperėtais „vokietu-kais“, nereikia juos vienval masinti prie tunojimo varguose, ale skudrinti į pagerinimą buvio, kame juk mokslas yra geriausiu keliavedžiū. „Kas neatdar azzis, lai atdar makku!“ sako prie-žodis latvių labai teisingai. O szitoji kningutė žmogui neduoda jokio sveikō ir naudingo dvasiszko peno apart suplėkusių ir su-pelijusių kuningiszku svajonių. Neverta buvo ją versti į lietu-viszką kalbą!

Sluogo

Genių dėdė. Vilniuje. Išduir spaustuve Juozapo Zavadzkiego. 1863 m. (1892). l. 24.

Jeigu kuomet lietuvių apszviestunija galėjo pasigirti išleidimu naudingos dėl žmonių kningelės, tai be abejonės „Genių dėdė“ turi užimti tarp mylimų svečių vietsią vietą. Kiek žinau, tai ji yra paraszyta pagal Jono Mlot'o „Kto z czego żyje“, ir pritaikinta prie lietuvių gyvenimo. Iš tos kningelės žmonės įgys daug naudingų žinių apie finansiszką padėjimą sziadyksztės valstijos, neteisingumą lupamų nuo žmogaus tiesių ir netiesių mokesčių, apie eikvojimą valstijos turtų ant nenau lingų žmonėms, reikalų; žodžiu sakant kningelė suteikia žmogui gerą lekciją iš polityszkos ekonomijos. Darbininkus ant szito kelio mes nuoszirdžiai sveikiname! Tik daugiaus Lietuvai neszkite tokių dovanų, tai nereiks jai jokių raganiszku gydylų dėl atzyjimo, nei anų dievo bauslių nei velniais perrugusių sapnų — tik ant sveiko pamato budavojant galima dar Lietuvą subudavoti; tokį-gi sveiką ir iszmintingą vainiką padėjęs yra „Genių dėdė“. Kas mahk, tam nahk! sako latvių priežodis.

* * *

90. J Lituani. Dramma Lirico di A. Ghislanzoni, Musica di A. Ponchielli. Regio stabilimento Ricordi Milano. Prezzo nettolire una. p 54.

Svetimos tautos apie liuvius turi gangreit geresnę nuožvalgą nei kaip sziadien patys lietuviai užsipelno. Kuomet liuvys sziadien apie savo politikiszką padėjimą turi menką supratimą kuomet mūsų žmonės linkezioja žiamai priesz urėdininkus valdanczių mus gaivalų, kuomet lietuvių protai dar sziadien tebėra skapyjami ir romyjami per apgaudinėjanczius ir gaudagraszius kuningus be žmonių atsikvoszėjimo, kuomet lietuviai rods (po kuningų botagu) tekini szalin bėga nuo mokslo ir giriasi bei gėrasi, jog jie neturi savų mokslainių ir kitų tautiszku įrėdinių; tai svetimos tautos nesyki apie liuvius talpina gerus atsiliepinimus, ką galima tėmyti iš rasztų lenkiszku, vokiszku, maskoliszkų, angliszku, prancuziszku. Augszciaus paminėtoji-gi kningutė italų kalboje idyllizuoja liuvius bei jų praeitę. Iš to veikalo mislytum, jog tarp lietuvių visatinu priežodžiu yra: „Chi per la patria muore, Eterna fama avrá“ (Kas dėl tėvynės mirszta, įgyja amžiną garbę). Bet su vargu atrastum tokį patrijotizmą tarp kurių dar susipratimas tautiszkas tiktai tepradėję prigyti. Mes dar toli-gražu esame atsilikę nuo czekų, kurių iszeivystė yra nemaža Amerikoje, jie turi daug szaunių laikraszczių, kurie žmonėms ne klėrikaliszką putrą srebtį duoda, bet platina tikrai naudinga mokslą ir pageidavimus valnybės. Už tai ant keturių czekų Amerikoje rastum tiktai

vieną įtikinti į kuningus. Czekai eina keliais tokių vyrų, kaip **Huss, Komėnijas, Ziska** ir kitų savo didvyrių. Rods Lietuva taip-gi turėjo daug didvyrių, ale tie savo didybę parodė ant lauko muszių, politikos dalykuose, o ne dalykuose mokslo. Už tai, kad mes mažai esame turėję liet. mokslinczių ir mūsų tauta yra spitra, apispangi, parsidavusi su kunu ir duszia kuningijai, visokiems lupikams, prispaudejams. Negreitai dar išsispildys žodžiai Corrado:

H leon franse i ceppi e a voi si avventa. . . .

Oppressori di popoli, tremate! . . .

Lietuvių liutas netik kad retėzių dar nesudraskė, bet dar rangosi tingiai pancziuose, į kuriuos įpainiojo mūsų tauta visokie dvasiszi bei szvietiszi palavykai. Sziadien lietuviai randa savo džiaugsmą girtavime, „la giovia è nel vin!“

Drama „I Lituani“ yra paraszyta pagal Mickevycziaus „Konradą Wallenrodą“, ir su dideliu gabumu. Kad rastusi kiltas poėtas ant jos išzguldymo į lietuviszką kalbą, tai nauda iš tokio triuso butu didoka, ipacziai norint subudinti tėvyniszką lietuvių meilę, kada-gi daug ten yra drastiszkų vietų, dėl paveizdos:

O patria!

O Lituania mia. . . .

Chi ti soccorre? — Dé tuoi forti figli

Prostrato è il braccio e ti abbandona Iddio! . . .

Sziadien-gi lietuviai dusauja ir vaitoja ir giesmes gieda, nei neatmindami, jog „canto di schiavi non sale al ciel“ (giesmė vergų nesiekia dangaus!). Mums reikia paveizdų gerų, netik dorybėje, bet ir gyvenimo bei pažvalgų atmainyme; senas gyvenimas ir senos mūsų pažvalgos nukarszo ir prapulten nugabeno visą mūsų tautą; taip-gi reikia naujų idėalų, už kuriuos lietuviai sziadien taip pat turi drąsiai ir narsiai kovoti, kaip kad jie kovojo už savo senybinių valnybę ir stabmeldiszką tikybą. Ale ir toje kovoje už naujus idėalus reikia kantrybės, apskrumo ir isztrivonės; juk poėtas aiszkiai sako: Ultimi sempre A ritrarsi dal campo i generosi. Jeigu svetimos gentės lietuvius pradeda gerai minėti, tai mes savo darbais sziadien užsielpnykiame svetimžiamiecių pagyrimą, idant galiaus pagyrimas nepavirstu į satyrą, iszjuokimą mūsų tautos!

Seimas „Lietuvių Mokslo Draugystės Amerikoje“, laikytas Mt. Carmelyje, Pa.

24 d. lapkriczio 1892 m. svetainėje Juknelio Mt. Carmelyje, Pa., tapė laikytas seimas „L. M. Draugystės“. Dėlegatai buvo suvažiavę iš kelių vietų dėl

reprezentavojimo kuopų Dr-ės, taip: išz Baltimorės, Md., Juozas Andziulaitis; išz Plymontho Jonas Lizdas, kurs drauge perstatė reikalus taip-gi kuopos Pittstone, Pa.; išz Shenandoah — Jonas Petrika; nuo kuopos Marinettėje, Wis. — Jurgis Naujunas: nuo kuopos Mt. Carmelyje — Jonas M. Daukszys; kitos-gi kuopos savo nuomones prisiuntė ant raszto, k. a. kuopos Chicago, Ill., Philadelphijos, Newarko; tiktai Bostoniszkė kuopa nebuvo nēkuomi perstatyta. Taip-gi pribuvo visatinis Draugystės prezidentas d-ras J. Szliupas, ir buvęs kningius Juozas Pauksztys, kurs savo žmogysta reprezentavojo ir netikusios atminties yždininką S. Pauksztį. Tarp svecių, pribuvusių į seimą, buvo guodotinas kn. V. Dembskis ir daugelis lietuvių išz Mt. Carmelio.

Seimas tapė atidarytas ant 10 dziegoriaus išz ryto per perdėtinį Draugystės su prakalba, kurioje jisai išzdavė rokundą išz metinių darbų Draugystės. Tarp tų darbų tapė įpatingai paminėti: 1) Išzdavimas Metinio Praneszimo už 1891 m.; 2) Dovana d-ro Bassanavyčiaus „Apie Senovės Lietuvos pylis; 3) Įgyjimas 200 ekz. kningutės „Pajudinkiamė, vyrai, žiamė“; 4) Išzleidimas laikraszczio „Apszvietos“; 5) atlikta Baltimorėje szventė išz priežasties numetimo baudžiavų 4 d. kovo; 6) Pastatymas ant scėnos „Kovos po Grünvaldu“ per kuopą Chicago; 7) Leidimas ant lioterijos sida-brinio dziegorėlio, paaukauto per lenką Józefą Roblevskį išz Plymonth; 8) Įsteigimas vakarinės mokslainės Baltimorėje; 9) Įsteigimas fondo dėl stipendijų; 9) Dėjimas piningų dėl supirkimo literų ir visokie smulkesni rasztiszki darbai, atlikti per sąnarius. Toliaus kalbėdamas perdėtinis parodo, jog už tokius darbus lietuviszkoji kuningija pakėlė priesz Draugystę gyvą peklą, lygiai taip kaip Prancuzijoje kuningija siautė priesz „Lygą Apszvietos“, vienok jiems nepasisekė joku budu Draugystę paardyti, prieszingai dar kuningams beriaumojant dygo naujos kuopos, k. a. Marinettėje, Newarke, Mt. Carmelyje, Bostone; pakriko tiktai

kuopos Piedmonte ir Mahanoy Planėje, kurių sąnariai kitur prisiraszė. Kuningai stengėsi ir piningiszkai Draugystę nužudyti su pagelba tulų alpstanczių sąnarių, atkalbintų per Kn. Burbą, k. a. Silvestro bei Juozo Paukszczių, kurie buvo sutarę pinigų Draugystės neduoti ant uždengimo reikalų Draugystės, iš kurios tai priežasties visos kuopos Draugystės nutarė pinigų siųsti ant rankų jos perdėtinio. Taip neszvankiai tuliems sąnariams besielgiant, kuopos buvo priverstos išmesti iš sąnarystos tulus sąnarius, labiausiai triusianczius dėl Draugystės paardymo, k. a. kn. Burbą, Miluką ir Moluszi. Kiti-gi keli, jausdamiesi, jog neverti yra būti sąnariais tos irėdnės, susiprato patys atsitraukti. Visatinai imant Draugystę įkvepia gerą viltį dėl ateitės. Kuopos laikėsi nežiurint nei ant pavargimų sąnarių iš darbo bei atėmimo jiems duonos per lietuvių kunigus, minėtinai Burbą, Pautienių ir Zlotožynski. Silpnybė tulose kuopose yra ne — dvasėje, bet skaitliuie sąnarių. Apszviestunija lietuvių, kiek galima buvo iktuolaik tēmyti, sympatizuoja su „L. M. Draugyste“, atskyrus atžagareivius gaivalus bei pasekėjus „Apžvalgos“.

Patam tapė tai dienai aprinktas rasztininku J. Andziulaitis.

Parėjo ant apiszneku išzdavimas rokundos pinigų. Iplaukė iki seimui į yždą 533,88 dol. (tarp tų parėjo ant rankų S. Paukszczių 231,41 dol., po išzdavimų 154,85 dol., taip kad pas jį buvo likę 76,56 dol. Prezidentas-gi Szliupas iēmė nuo kuopų 246,22 dol., nuo tulų abonentų 1700 dol., iš pardavimo rasztų 6,50 dol., nuo lioterijos dziegorėlio 33,65 dol. Visu labu įėjo 302,37 dol.; o išzdavimų buvo; spaudos dalykuose 163,76 dol., rėdystės dalykuose 91,36 dol.; visu labu 355,11 dol. Dar Mahanoy Planėje yra užsilikę nuo kuopos 3,60 dol. ant rankų Vilkaiczio. Pauksztys sudėjo ant rankų dėlegatų nuo yždininko 69,56 dol., o 7 dol., kurie buvo pakvitavoti „Vienybėje“ nuo kuopos Philadelphijos, jisai sakėsi nepriėmęs, kurį dalyką dėle-

gatai sutarė perkratyti. Nesutartis tame reikale parėjo išz priežasties nesutinkanczių rokundų, paduotų per Philadelphijos kuopą. Užpuldinėjimus per tulus priežgynius dalykuose rokundų ant Baltimoriskės kuopos seimas iszrado esant neteisingais.

Potam Petrika, Lizdas ir Daukszys tapė iszrinkti dėl peržiurėjimo Kningų bei rokundų, pokam seimavojimas tapė pertrauktas ant pusės adynos pietų laike.

Po pietų buvo renkama nauja visatinė vyriausybė dėl „L. M. Draugystės“; iszrinkti tapė; perdėtinių d-ras J. Szliupas, vietininku kn. Dembskis, rasztininku V. Daukszys, yždininku J. Naujunas, kningiumi J. Petrika.

Potam tapė perkratyti Istatai Draugystės, kuriuose tapė kur-ne-kur padaryti papildymai ar atmainymai, ką kožnas tēmys juos skaitydamas.

Tarp ineszimų paminėtini yra:

Reikia klabinti lietuvų draugystes ir pavienius žmones, kad irengtu kningynus, ir kad tokiu budu galima butu paskubinti apsiszvietimą lietuviszkosios gentės.

Dalykuose laikraszczio „Apszvietos“ tapė pripažinta, jog ji atsakanczių keliu rēdoma yra, ir sutarta, kad ji ir ant toliaus eitu keliais mokslo ir teisybės. Prekė jos tapė ant 1893 metų paskirta 1,50 dol. Amerikoje, o 1 rub. 50 kap. Prusuose (žinoma be kasztų pergabenimo i Maskoliją).

Prekė kningutės „Liet. Rasztai ir Rasztininkai“, tapė numažinta ant 25 c., „Apie Senovės Lietuvos pylis“ ant 10 c., ir abrozai Vytauto ant 15 c. Sutarta tapė, kad sanariai kuopų labiaus padirbētu dėl paplatinimo kningų tarpžmoniais, ipacziai kad visokiuose suėjimuose kningos butu pasiulomos ant pirkimo.

Kas link fondo, tasai tapė paskirtas dėl stipendijų ir konkursų; fondas susideda isz dovanų bei mėnesinių mokeszių pagal iszsigalėjimą. Fondas stovi po užžiurėjimu centraliszkojo komitėto.

Spaustuvės irengimas tapė pavestas ant rankų centraliszkojo komitėto.

Sutarta tapė Szenandorije nupirkti namą dėl

kningyno, mokslainės ir visokių rankių Draugystės. Namas taps apraszytas ant vardo „Liet. Mok. Draugystės“; namas negali jokiam atsitikime būti pavestas ant kitokių mierių, kaip tiktai ant reikalų apszvietimo žmonių ir tolynžengybės. Dėl igrjimo piningų tam reikalui sutarta tapė parengti tam tikrus spausdintus laiszkus, paliudytus per vyriausybę, kurie po kontrole bus pavesti kollektoriams. Renkant piningus tarp svetintauczių sutarta dalinti angliskąją kningutę „Bestiality of the Russian Czardom“ tiems, kurie suteiks dovanas ant to mierio. Sutarta, kad kuopos, pagal savo iszgale, darytu zabovas, lioterijas ir tt. dėl paskubinimo surinkimo reikalingų piningų. Taip-gi sutarta agitavoti dėl to dalyko svetimžiamų laikraszcziuose. Kn. Dembskis prisižadėjo padirbėti dėl mokslainės, pagal savo iszgale.

Kas link prietikių „L. M. Draugystės“ prie „Susivienijimo“, kuris paskutiniama laike apsirubežiavo katalikiszku separatizmu per vadovų egoizmą, seimas priėmė tokią rezoluciją: Kada-gi „Susivienijimo“ vadovai sąnarius „L. M. D-ės“, prisidėjusius su savo graszių prie padidinimo lietuvių visatino labo, netik be reikalo, bet ir prieš „Susivienijimo“ konstituciją, atstumė szalin, tai seimas iszranda reikalingu dalyku isztarti kas link „Susivienijimo“ papeiką, tuomi labiaus kad apgavikiszku bei pasaliu budu nuo kuopų „L. M. Dr-ės“ tapė prisavinti piningai.

Ineszimas d-ro J. Szliupo kas link atspausdinimo paveikslų D. L. Kuningaikszezių, ipacziai Vytenio, Mindaugo, Gedimino ir Olgerdo, jo paties kasztu ant gero draugystės su ta iszlyga, kad isz pardavinėjimų taps jam kasztai gražinti, tapė per seimą pripažintos už gerą ir sutarta iszleistus abrozėlius pardavinėti po 15 centų.

Potam tapė perskaityta gromata Jurgio Brzezovskio isz Buenos Ayres, Argentinoje, kur tapė praneszta apie bėdingą buvį familijos Jono Andriaus Viszteliausko, lietuvių žinomo rasztininko. Tame dalyke tapė sutarta neszti pagelbą piningiszką, darant tam tikrą kollektą. Taip-gi sutarta tapė igryti jo kningyną ir rankrasz-

ezius, jeigu tai butu galima, dėl kningyno „L. M. Dr-ės“. Isz ėsanczių seime lietuvių dėl familijos Viszteliausko paaukavo; d-ras J. Szliupas 500 dol., kn. V. Dembskis 500 dol., Ant. Milukas 100 dol., Juožas Zaica 100 dol. Juožas Andziulaitis 0,50 dol. F. Astramskis 100 dol., S. J. Mockaitis 100 dol. Tai matydamas J. Pauksztys reikalavo adresu Viszteliauskų, bet seimas sutarė adreso Viszteliauskų nepublikuoti tuomi tarpų, iki taps suderybos užbaigtos kas link rankaszczzių bei kningyno tojo rasztininko, prisidingėdamas, idant neprieteliai tolynžengybės, igyję Viszteliausko rasztus, nepavestu ugnei, tuomi labaus kad Pauksztys pasirodė tolynžengybos dalykuose labai neisztikimu. Reikalavimą adresu Pauksztys rėmė ant to, kad jis galės padaryti atsakanti ineszimą „Susivienyjimo“ seime; bet kad tapė jam pasakyta, jog labdarystos dalykuose galima eiti visiems isz kruvos, Pauksztys ant to nepristojo ir žadėjo nedaryti jokio ineszimo į „Susivienyjimą“. Norintieji neszti nelaimingai Viszteliauskų giminei pagelbą, tuomi tarpų tesikreipia prie vyriausybės „L. M. Draugystės“.

Jeigu mirtu koks sąnarys „L. M. Dr-ės“, seimas sutarė, kad gyviejie sąnariai uždengtu pagrabo kasztus pagal reikalą mirusiojo ir pagal iszgalę sąnarių.

Kad parėjo szneka apie pliovones, tilpusias „Vienybėje“ ant kuopų bei sąnarių „Liet. Mok. Draugystės“, tai seimas iszsitarė, jog neprivalu kiszti nagus prie smardžių daigtų, idant nesusitepti

Ineszimas Chicagiszskės kuopos, kad sąnariams verta isitaisyti kokius nors ženklus, per seimą tapė pripažintas už nereikalingą. „L. M. Draugystė“ moksła bei apszvietimą paplatinti trokszta, o ne koki gyrimasi žvilgėsiais.

Prizadai Chicagiszskės kuopos laikyti praneszimus suėjimuose isz gamtiszkos istorijos tapė pagirti.

Sutarta, kad kožna kuopa darytu rokundą isz parduotų kningų, rasztų ir tt. kas du mėnesių.

Sutarta tapė rokundą visų metų apgarsinti spauda su iszgalėmis.

Kada dēlegatai nebeturējo daugiau ineszimų dėl gero Draugystės, tai perdėtinis isztarė kaip dēlegatams taip ir perstatomiems sanariams nuoszirdų ačiu! už darbavimąsi ant dirvos, apaugusios varpuczių tarp lietuvių, ir už jų didelį pasiszventimą dalykuose apszvietimo. „Jūs esate platintojais naujų idėjų, kurios pajudina žmoniją; kaip apasztalai naujų idėjų, kaip užtarytojai apsiszvietimo varguolių, neapkęstojai priešpaudos bei prietarų, jūs nukencziate tokius pat persekiojimis, kaip kad apasztalai pirmuose amžiuose krikščionybės. Jūs esate žvaigždės ant apniukusio lietuvių dangaus, jums priguli guodonė ir garbė, kad jūs patys bėdni budami skendėdami varguose, ir kęsdami persekiojimus nuo visokių nevydonų, triusiatėsi, aukaujate skatiką, beveik savo kašni duonos nuo burnos atitraukiate vien tiktai dėlto, idant laimētu lietuviszkoji visuomenė, lietuvių apsiszvietimas, o idant per apsiszvietimą butu įgyta valnybė mūsų tautos. Eikiamegi toliaus kantriai tuomi keliu, o nepulsime!“

Su tais žodžiais seimas tapė užbaigtas apie szeszta adyną vakare. —

Ant 7 dziegoriaus tapė svetainėje laikytas visatinis susirinkimas, į kurį buvo suėję apie 200 lietuvių J. M. Daukszys atidares suėjimą, davė balsą d-ras J. Szliupui, kurs kalbėjo daugiau kaip adyną apie svarbą „L. M. Dr-ės“ gyvenime lietuvių tautos. Tarp kitų dalykų kalbėtojas pažvelgė ir dvasiszka isziplėtojimą lietuvių praeitėje ipacziai akį nukreipdamas ant tamsių gadynių baudžiavų, kurios į Lietuvą atnesztos tapė drauge su įvesdinimu katalikystės per lenkų įtekme. Kad maskolių carizmas, po prievarta gadyninės dvasės, nuėmė jungą baudžiavų, tai į tą vietą uždėjo netik daugybę kitų sunkenybių, bet uždraudė ir lietuviszką spaudą ir barbariszškai persekioja lietuvių bei jos skelbėjus. Rods turime Europoje lietuvių, kovojusius už mūsų dvasiszką valnybę, ipacziai Simaną Daukantą († 1863 m.), bet jų sylos per menkos buvo iktuolaik,

idant galētu be pagelbos musų atkarti užgulimą szian-
rinio meszkino. Tame dalyke liet. draugystės Amerikoje
turētu ir galētu užimti svarbią vietą, jų agitacija at-
nesztu naudą netiktai Amerikos lietuviams, bet prisi-
dētu prie igyjimo valnybės ir dėl paczios Lietuvos.
Tarp kitų draugysčių, ipatingai „L. M. Draugystė“,
skina kelią dėl apsiszvietimo, dėl susipratimo, dėl isz-
sivalnyjimo lietuvių isz po jungo terionybių. Ją-gi
remkiame, nežiurėdami, ką apie ją skelbia lietuvių
atžagareiviai ir dvasiszki kirmisziai bei skapai! —
Potam ku. Dembskis savo trumpoje kalboje ipatingai
ragino lietuvius, kad kožnas ant mėnesio prisizadėtų
užczėdyti nors po 5 centus, už kurių jie galētu isi-
taisyti gerą kningynę, o tokiu budu prasilavintu rasztų
skaityme. „Isz darbų ir pastangų musų pažinkite mus!
Kas smagenis turi, tegul mislyja ir supranta! Reikia
taip-gi, kad lietuviai remtu lietuvius; tegul už tai lie-
tuviai perka pirkinius pas savus, tegul savo skatiką
paliekti kiszėnėse savųjų, o ne svetimųjų! — Po to J.
Andziulaitis kalbėjo apie nekurias plėgas lietuvių, kurios
paeina isz musų nemokslo, nežinės ir dvasiszko var-
gumo; ipatingai ragino jisai isisteigti mokslaines; „mes
jau daug turime bažnyčių, sako jisai, o mokslainių
nėra lietuviszkų! Bet ir bažnyczios lietuvių statomos
yra ant netikusio pamato: kaip pirma savo pinigus
mes kiszome į rankas lenkų, taip szia dien lietuviai
perka ir užraszo savo bažnyczias ant airiszskų vyskupų
vardo, kurie jeigu panorės galiaus ten laikys net airisz-
kus kunigus“. Apsiszvietimo mums reikia, norint
mokėti savo lobį apversti dėl gerovės lietuviszkosios
visuomenės. Keliu, kuris veda į apszvietimą, eina
„Lietuvių Mokslo Draugystė“, į kurią tesispraudžia
kožnas prakilnesnis lietuvis!

Kada-gi jau vėlu buvo, tai susirinkimą užbaigė
J. M. Daukszys paminėtiniais žodžiais: „Kareiviai dėl
apsigyrimo liektisi kardas, musų-gi ginklu yra moks-

las; už tai kariaukiame tuomi ginklu, o pastosime laimingais“.

„Lietuvių Mokslo Draugystės“ Vyriausybė.

Adresai urėdininkų:

Perdėtinio: Dr. J. Szliupas, Shenandoah Pa.

Vietininko: Rev. V. Dembskis, 112 V. Jardin Str., Shenandoah Pa.

Yždininko: Geo. Naujunas, 234 N. West Str., Senandoah Pa.

Rasztininko: Wm. Daukszys, Ashley, Luz. Co Pa.

Kningiaus; J. Petrika 234, N. West Str. She-
nandoah Pa.

Ištatai „Lietuvių Mokslo Draugystės Amerikoje“.

A. Jiszkinys.

Jieszkiniu „Lietuvių Mokslo Draugystės“ Amerikoje paplatinti apszvietimą ir mokslus lietuviszkoje kalboje, taip-gi gaivinti meilę lietuviystės.

Savo jieszkinį Draugystę pasiekti tariasi spausdindama ir platin-dama sziaip naudingas ir moksliszkas kningas prigimtoje kalboje, ireng-dama suėjimus dėl agitacijos, itaisydama szakas Draugystės kitose lietu-vių apgyventose vietose, gelbedama steigti liet. mokslaines, kningynus, szėlpdama lietuvių smelkiancziuosius į angsztesnįjį mokslą. Pagal rei-kalą ir iszgalę, Draugystė tariasi ivesdinti konkursus su užmokėjimu už geriausiąjį veikalą, fondą dėl pagalbos į mokslus einantiems lietuviams, ir t. t.

B. Šanarysta.

Šanariais „Liet. Mok. D-ės“ gali būti vyriszkiejie ir moteriszsko-sios; Vyriszkieiai užmoka 50 c. mėnesinės mokes ties, o moteriszskės 25 c.

Norintysis Draugystėn pristoti tesikreipia prie jeib ko isz kuopinės vyriausybės; jo priėmimą patvirtina Draugystės kuopinė vyriausybė ar-cziausioje savo sueigoje.

Pasarga I. Lietuviai isz Europos, norėdami pristoti į šanarystą, tegul kreipiasi prie centraliszkojo komiteto Draugystės.

Visi šanariai turi lygias tiesas.

Kiekvienas šanarys gauna Draugystės piningais spausdintų rasztų po vienas kningas.

Kiekvienas šanarys turi jam pripuolantį užmokestį neužvilkti. Neužmokantie jie pagal vyriausybės sutarinę yra isz Draugystės isz-braukiami.

Sanārys Draugystēs izszojantysis turi apie izszojimą kuopos vyriasybei duoti žinia — rasztu.

Pasarga II. Jeigu kokioje vietoje randasi keli sanariai Draugystēs, tai jie gali įrengti taip vadinamą jos kuopą. Kuopa priima i tarpą vietinius sanarius.

Pasarga III. Netinkantį sanarį kuopa izbraukia iz sanarystos, bet jis turi tiesą apelliovoti i seimā.

C. Susirinkimai.

Metinis Draugystēs suėjimas bus pagal sutartį visatinēs vyriasybēs laikomas ant metų sykį, jeigu diduma kuopų to reikalauja.

Kuopų suėjimai yra pagal reikalą sutariamai. Susirinkimų vieta ir diena yra vyriasybēs paskiriama.

Visatiniam metiniam susirinkime kaip Draugystē taip ir kuopos a) izsirenka vyriasybē, b) perkrato metinį darbą pernyksztēs vyriasybēs, c) peržiuri padelį Draugystēs resp. kuopos, turtų ir lobių, d) atlieka žigius reikalingus Draugystē, resp. kuopos, gyvenime.

Draugystēs ar kuopos vyriasybē atlieka savo suėjimuose jai priklausencius reikalus.

Pasarga. Jei yra izsigalėjimas kuopos siunczia pasiuntinius savo i metinį Draugystēs susirinkimą ten, kur Draugystēs vyriasybē sutaria ją laikyti. Kuopos suėjimuose savo daro sutarimus apie lietuystēs ir mokslo reikalus sutikmiui su Draugystēs istatais, ir sutarme savo — kaip protokolą — prisiunczia i visatinę Draugystēs vyriasybē. Inesizmai ir sutarmēs kuopos svarbiuose dalykuose eina ant apsznekos suėjimuose kitų kuopų ar draugystēs, kur kuopos turi savo lygų balsą (kad ir per rasztą).

Metinė žinia apie gyvenimą Draugystēs yra garsinama visuomenei per spaudą.

D. Vyriasybē.

Vyriasybē „L. M. D-ēs“ yra visatinē ir kuopinē; abi-gi susideda iz Perdėtinio ir jo Vietininko, Rasztininko, Yzdininko ir Kningiaus.

Visatinis Perdėtinis (arba jo vietininkas) yra vadovu Draugystēs ir visatiniam susirinkime jis laiko metinį praneszima.

Rasztininkas atlieka reikalinguosius Draugystēs, resp. kuopos, raszymus, veda suraszą sanarių ir rokunda piningu.

Yzdininkas priima piningus ir valdo Draugystēs, resp. kuopos, skarba; atliekantieji piningai arba pervirszis per 50 dol. padedami yra; i banka.

Kningius turi savo užžiurėjime Draugystēs, resp. kuopos, kningyną ir jos rankiu.

Du peržiurėtoju, izrenkamu visatiniam suėjime Draugystēs, resp. kuopos, perkrato piningiszka ir turtiszka stovį Draugystēs, resp. kuopos.

Pasarga I. Yzdininkas ir kningius sudeda kaucijos po 100 dol.

Pasarga II. Vyriasybē kuopų atlieka visus kuopų žigius sutikmiui su „L. M. D-ēs“ istatais ir susinesza su visatine vyresnybe Draugystēs, pagal reikalą.

E. Piningai.

„L. M. D-ēs“ piningai susideda a) iz mėnesinių mokeszių, b) iz pardavimo rasztu ir c) iz ipatiszkų dovanų.

Piningai yra sunaudojami kningų spaudai bei jų papiatinimui pagal sutarima Draugystēs vyriasybēs; taip-gi yra apvercziami ant užvedimo liet. mokslainių, konkursų, agitacijiszku sueimių ir t. t. sutikmiui su istatais Draugystēs.

Pasarga. Kuopos turi savo yzdą, kurs pasipildo pagal istatus

Draugystės. Kuopų piningai iplaukia kas mėnesis į visatinį yždą Draugystės, atitraukus išdavimus dėl vietinių bėganciu reikalų.

F. Kiti Įstatai.

Sueigų sutarimams ir neatėjusieji šanariai pritaria.

Sutarimai nusiduoda pagal daugumą balsų kaip šanarių esanciu susirinkime, taip ir vyriausybės.

Kuopos neturi savo yždą judinti ant kitų reikalų apart apmokėjimo kasztų svetainės, expresso ir pacztos.

G. Kningynas.

Draugystė, pagal savo pajiega, gali uždėti savo visatiną kningyną, kurs pavedamas yra jos Kningiui, taip-gi muzėjų, rankių senoviszkų daigtų, senų piningų ir tt.

Draugystės visatiniame kningyne laikomos yra ir neparduotosios Draugystės išleistos kningos, abrozai ir tt.

Kuopos rupinasi irengti vietinį kningyną.

Šanariai kuopos turi tiesa kningas gauti ant skaitymo į namus, bet kožnas imantis kningą turi sudėti kaucijos, pagal jos vertę, jog jis nenužudys, nesužeis ir nesuteps kningos.

Nesanariai taip-gi gali naudotis iš kningyno kuopos, užmokėdami ant mėnesio po 25 c. ir sudėdami kuopai kaucijos pagal kningos vertę.

Už nesugražinimą kningos į mėnesio laikę skaitytojas moka koro 25 centu.

Kningynai kuopų pasipildo kningomis, ipacziai lietuviszkomis, pagal sutarmę kuopos vyriausybės, kuri mėnesiniame suejime išduoda rokunda kuopai iš naujai pirktų kningų.

Kningynas kuopos ir Draugystės užlaiko visų lietuviszkų laikraszczių po viena ekzemplierių, nežiurint į linkmę tų laikraszczių.

Kningius užlaiko gerame parėdne kningas, veda suraszą kningų ir taip-gi suraszą kningų duotų ir kam bei kada duotų skaityti.

Vyriausybė.

Kningu spaustuvē M. Jankaus, Bitēnuose per Lumpēnus

prisivēlēja visokiam prigatavojimui spaudos darbu, kaip lietuviskoje ir kitose kalbose, už tai, suliginant su kitais spaustuvininkais labai piges prekes parokuoja. Darbai tampa greitai atliekami, jog ir Amerikoje gyvenantiems galima pasinaudoti pigumu atliekamo darbo. Kningu turi ant pardavimo savo išleidimo kaip ir kitų.

Sviesto pabanga	po	5 kap. — 5 cent.
Kaip igyti pinigų	"	10 kap. — 10 cent.
Lietuvizskas szupinys II laida	"	5 kap. — 5 cent.
Tėvyniszkos giesmės	"	10 kap. — 10 cent.
Katakizmiai katalikiszki su lementoriu	"	10 kap. — 10 cent.
Keturi svarbiausi reikalai aritmetikos	"	10 kap. — 10 cent.
Žiemos vakaro adinėlė	"	10 kap. — 10 cent.
Istorija Lietuvos. Skirmuntt	"	50 kap. — 50 cent.
Patkulis polytiszka tragoedija	"	25 kap. — 25 cent.
Keli žodžei apie auginimą	"	25 kap. — 25 cent.
Litvini i polaci	"	25 kap. — 25 cent.
Valcziaus redas ir sudas	"	5 kap. — 5 cent.
Grazi dainų knygėlė	"	5 kap. — 5 cent.

Paduotos prekios išsimumo ant vietos. Už prisiuntimą reikia atmokėti kasztas.

Vienok imanties už 10 rub. 5 dolerius ant sykio, prisiuntimo kasztas dykai.

Garbingiems mylėtojams sztukų galima apsisisteliuoti kas menesį iszeinanti laiszkelį „Tetutę“. Kuri kasztuoja ant metų tik 1 dolerį Ameriko. Russijo 2 Rubliu.

Su augszta paguoda dėl brolių Lietuvių.

M. Jankus, Bitėnai

Adressas: M. Jankus, Bitėnai per Lumpēnus (Ostpreussen).

Apgarsinimai.

„Lietuvių Mokslo Draugystės Amerikoje turtas:

1. **Lietuviszkiejie rasztai ir rasztininkai**, 25 centų.
2. **Apie senovės Lietuvos pylis**, 10 c.
3. **Paveikslas D. L. Kuningaikszezio Vytauto**, 15 c.
4. **Bestiality of the Russian Czardom toward Lithuania**, 10 c.
5. **Praneszimas „Liet. Mok. Draugystės Amerikoje“ ant 1891 m.**, 25 c.
6. **„Apszvieta“ už 1892 m. (No. 1 iki No. 6) 1 dol.**, o kožnas atskiras numeris, 25 c.
7. **Pajudinkiamė, vyrai, žiamė!** apysaka 25 c.

Ant visų metų užmokant isz virszaus „Apszvieta“ ant 1893 m. kasztuoja 1 dol. 50 c., o atskiras numeris 20 c.

Apart to galima gauti.

1. **Istorija Lietuvos** paraszyta K. Skirmūntt, 50 c.
2. **Iszganymas Vargdienio**, 10 c.
1. **Liet. Mesijas**, 10 c.
4. **„Lietuviszkasis Balsas“** visų metų (nuo 1885 iki 1889), nors nėra pilnas skaitlius numerių, 9 dol.
5. **Dievas, dangus, pragaras**, 10 c.

Adresas: Dr. John Szliupas, Shenandoah Pa., U. S. of America.

arba **Martynas Jankus**, Bitėnai per Lumpėnus (Ostpr.).